

JERZY SPERKA

WŁADYSŁAW

KSIĄŻĘ OPOLSKI, WIELUŃSKI,
KUJAWSKI, DOBRZYŃSKI,
PAN RUSI, PALATYN WĘGIER
I NAMIESTNIK POLSKI

(1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)

AVALON

Jerzy Sperka, profesor Uniwersytetu Śląskiego, doktor habilitowany, dyrektor Instytutu Historii UŚ, członek Stałego Komitetu Mediewistów Polskich i Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Zainteresowania badawcze: dzieje polityczne Polski i Śląska XIV–XV wieku, genealogia i prozopografia szlachecka oraz problemy związane z migracją rycerstwa na Ruś Czerwoną w XIV–XV wieku. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych, trzech monografii: *Szafrąncowie herbu Stary Koń* (Katowice 2001); *Wojny króla Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem* (Cieszyn 2003, wyd I; Wodzisław Śląski 2011, wyd. II), *Otoczenie Władysława Opolczyka 1370–1401* (Katowice 2006). Współredaktor czasopisma „Średniowiecze Polskie i Powszechne” (t. 2–7, Katowice 2002–2011), monografii *Dzieje Będzina 1358–2008* (Będzin 2008), autor (i współautor) kilku książek popularnonaukowych m.in. *Poczet królów polskich*, Katowice 2007 (wyd. II 2009); *Ilustrowane dzieje Polski 966–1795*, Katowice 2009.

WŁADYSŁAW
KSIĄŻĘ OPOLSKI, WIELUŃSKI,
KUJAWSKI, DOBRZYŃSKI,
PAN RUSI, PAŁATYN WĘGIER
I NAMIESTNIK POLSKI

(1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)

JERZY SPERKA

WŁADYSŁAW
KSIĄŻĘ OPOLSKI, WIELUŃSKI,
KUJAWSKI, DOBRZYŃSKI,
PAN RUSI, PALATYN WĘGIER
I NAMIESTNIK POLSKI
(1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)

AVALON

Kraków 2012

Mai i Piotrowi

Redakcja i korekty
Teresa Kulesz

Opracowanie typograficzne
Sławomir Onyszek

Rysunek pieczęci
Robert Płeskowski

Projekt okładki i stron tytułowych
Iwona Weiman

Na okładce
Pieczęć konna Władysława Opolczyka z 20 I 1386

Copyright by Jerzy Sperka, Kraków 2012; wyd. I

ISBN 978-83-7730-956-8

Z a m ó w i e n i a p r z y j m u j e

A

Wydawnictwo AVALON T. Janowski Sp. j.
ul. Fiołkowa 4/13 • 31-457 Kraków
tel. 48 606 750 749
zamowienia@wydawnictwoAVALON.pl

www.wydawnictwoAVALON.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Rozdział I	
Opolskie dziedzictwo do połowy XIV wieku	21
Rozdział II	
Władysław Opolczyk i jego rodzina	43
1. Najbliżsi krewni	43
2. Księżę Władysław, jego małżeństwa i potomstwo	50
Rozdział III	
Na służbie dworu węgierskiego	63
1. Początki kariery	63
2. Pierwsze misje dyplomatyczne	68
3. Palatyn węgierski (1367–1372)	77
W polityce wewnętrznej	77
W polityce zagranicznej	87
Bałkany	87
Poselstwo do Polski	90
W kierunku Luksemburgów	94
Rozdział IV	
W meandrach polityki środkowo-europejskiej	103
1. Na Rusi Czerwonej (1372–1378)	103
2. Namiestnik Królestwa Polskiego (1377/1378)	118
3. Koniec rządów ruskich (1378/79)	127
4. W północnych domenach z problemami Andegawenów w tle (1379–1385) ...	132
5. Między Polską, Węgrami, Czechami i Zakonem Krzyżackim (1386–1390) ...	156
Rozdział V	
Czas wojen	187
1. Zastaw Złotorii Krzyżakom i pierwsza wojna z Królestwem Polskim (1391) .	187
2. Zastaw ziemi dobrzyńskiej i druga wojna z Królestwem Polskim	209
3. Ostatnia wojna z Królestwem Polskim w 1396 roku	226
4. Przegrany i osamotniony	245

Rozdział VI

Władca, gospodarz, fundator, dobrodziej	253
1. Rozwój terytorialny władztwa książęcego (ok. 1367–1401)	253
Terytoria na Śląsku, w Czechach i na Węgrzech	253
Księstwo wieluńskie	265
Ruś Czerwona	266
Kujawy inowrocławskie i ziemia dobrzyńska	273
2. Zakres i charakter władzy, tytułatura księcia	275
Księstwo opolskie	275
Księstwo wieluńskie, Kujawy, ziemia dobrzyńska	277
Ruś Czerwona	279
Tytułatura i pieczęcie	286
3. Polityka wewnętrzna Władysława Opolczyka	292
Dwór, urzędy dworskie, ich struktura i obsada	292
Księstwo opolskie	296
Administracja, urzędy lokalne i ich obsada	296
Polityka gospodarcza (miasta, wsie, przywileje, beneficjenci)	301
Wobec Kościoła	305
Otoczenie książęce	310
Księstwo wieluńskie	311
Administracja, urzędy i ich obsada	311
Polityka gospodarcza (lokacje miejskie i wiejskie, beneficjenci)	313
Wobec Kościoła	320
Otoczenie książęce	336
Ruś Czerwona	338
Administracja, urzędy i ich obsada	338
Polityka gospodarcza	342
Miasta i mieszczenie w polityce księcia	342
Kolonizacja, beneficjenci	347
Ziemia sanocka	349
Ziemia przemyska	350
Ziemia lwowska	352
Ziemia halicka	355
Polityka wyznaniowa na Rusi	356
Otoczenie książęce	371
Ziemia dobrzyńska i Kujawy inowrocławskie	376
Administracja, urzędy i ich obsada	376
Polityka gospodarcza (miasta, wsie, przywileje, beneficjenci)	379
Wobec Kościoła	382
Otoczenie książęce	383

Zakończenie	
Próba portretu księcia	387
Itinerarium Władysława Opolczyka w latach 1372-1401	397
Tablice genealogiczne	412
Wykaz skrótów	417
BIBLIOGRAFIA	
Źródła rękopiśmienne	425
Źródła drukowane	436
Opracowania	433
Spis ilustracji	471
Spis map	474
Indeks osobowy i geograficzny	475

Wstęp

W ubiegłym roku minęło 610 lat od śmierci księcia Władysława zwanego potocznie Opolczykiem, w tym natomiast upłynie 630 lat, od kiedy za jego sprawą paulini osiedlili się na Jasnej Górze pod Częstochową, dając początek klasztorowi, który sławą przyćmił wkrótce swego fundatora. Książę wśród potomnych tej sławy nie zaznał, mimo znakomitej kariery na Węgrzech, sprawowania namiestnictwa w Królestwie Polskim i wielkich sukcesów w rządach na Rusi Czerwonej i w księstwie wieluńskim. Tymczasem, z powodu innych swoich czynów, a zwłaszcza konfliktów z Królestwem Polskim, został uznany za jego wroga i zdrajcę. Tę niepochlebłą legendę zapoczątkował Jan Długosz w połowie XV wieku, który obwiniał księcia opolskiego o działania na szkodę Polski, które w efekcie doprowadziły do kilkuletnich wojen. Od tego momentu czarna legenda ciągnęła się za księciem przez stulecia, a ugruntowana została przez XIX-wiecznych historyków, Karola Szajnochę i Józefa Szujskiego. Ten pierwszy określał księcia *dzdiziałą płonką wielkiego drzewa Piastów, którego podstępna nienawiść ku wszelkiej polszczyźnie, ku polskiej szlachcie i obyczajowi polskiemu pobudzała go do ciągłych podszeptów i knowań przeciwko narodowi*¹. Ten drugi podobnie niepochlebnie o nim pisał,

¹ K. Szajnocha, *Jadwiga i Jagiełło. 1374-1413. Opowiadanie historyczne*, Lwów 1861, t. 4, s. 72; zob. szerzej na ten temat: J. Kopiec, *Karol Szajnocha o Władysławie Opolczyku*.

a charakteryzował następująco: *Władysław Opolczyk, przebiegły i zręczny, natura zresztą służalcza i lakoma, wplótł się (...) na długie lata w dzieje Polski, w których dobrego nie pozostawił imienia*².

W tym duchu napisana została też pierwsza, a zarazem jedyna do tej pory, monografia poświęcona Władysławowi Opolczykowi. Jej autorem był Ernest Breiter, historyk lwowski, który opublikował ją w 1889 roku³. Obecnie praca jest oczywiście przestarzała, ale trzeba stwierdzić, że w momencie wydania, miała szansę stać się bardzo dobrą monografią. Nie bez przyczyny piszę, że „miała taką szansę”, ponieważ jej niewątpliwe walory, popsulo przede wszystkim niechlujstwo autora w podejściu do źródeł i jego nonszalancja w wyciąganiu wniosków. Ten bowiem potrafił wydane i poprawnie wydатовane dokumenty podawać ze złymi datami, fragmenty jednych dokumentów przypisywać innym i na takiej błędnej podstawie budować hipotezy, które niestety w swym założeniu musiały tworzyć fałszywy obraz opisywanej rzeczywistości. Ten grzech skutkował niestety w pracach kolejnych historyków, którzy – mimo postępu metod badawczych – wybiórczo wykorzystując źródła, często bazując na dokonaniach E. Breitera, utrwalali w wielu kwestiach te błędne hipotezy. Wystarczy przywołać jedno zdanie, ze stosunkowo nowej pracy, wydanej kilka lat temu, gdzie mowa jest o tym, że po zajęciu Rusi przez wojska polskie na początku 1387 roku, *Władysław zdecydował się na ugodę z Jadwigą i Jagiełłą. W lecie 1387 r. zjawił się na dworze królewskim w Niepołomicach i tam 10 lipca złożył Jagielle obietnicę, że wyda swą córkę Jadwigę za brata króla*⁴. Wszystko pozornie układa się w logiczny ciąg

Przyczynę do dziewiętnastowiecznej historiografii opolskiego księcia, w: Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci, red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2001, s. 23-29.

² J. Szujski, *Ludwik Węgierski i bezkrólowie po jego śmierci. Opowiadanie historyczne*, cz. 1, Warszawa (bdw), s. 18.

³ E. Breiter, *Władysław książę opolski, pan na Wieluniu, Dobrzyniu i Kujawach, palatyn węgierski i wielkorządca Polski i Rusi. Zarys biograficzny*, Lwów 1889.

⁴ A. Swieżawski, *Regencja Władysława Opolczyka na Rusi Czerwonej*, w: *Książę Włady-*

przyczynowo-skutkowy, tylko niestety, nie ma nic wspólnego z faktami. Albowiem uzgodnienia dotyczące wydania córki Władysława Opolczyka za Wigunta, brata króla Jagiełły, miały miejsce owszem w lipcu, ale 1386 roku (!), przejście władzy na ziemiach ruskich przez księcia opolskiego nastąpiło dwa tygodnie później, a interwencja polska kolejne kilka miesięcy później. Takich przykładów ewidentnych błędów merytorycznych, które powstały za sprawą pierwszej monografii, a potem były powielane w kolejnych pracach można by mnożyć, a skutkowało to niechybnie powstaniem osobnej książki.

Tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej materiały do nowej monografii księcia opolskiego zbierała Krystyna Pieradzka, ale dzieło nie zostało ukończone. Krakowskiej badaczce udało się opracować tylko część dotyczącą pobytu Władysława Opolczyka na Węgrzech⁵. W okresie późniejszym, już tylko krótkie biogramy syntetyzowały życie księcia Władysława⁶.

Mimo, że w następnych latach nie powstała nowa monografia Opolczyka, to oczywiście różne aspekty działalności księcia były podejmowane przez wielu historyków: polskich, węgierskich, ukraińskich, czeskich i niemieckich⁷. Często jednak ich oceny, a nierzadko

staw Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, red. M. Antoniewicz, J. Zbudniewek, Warszawa 2007, s. 290.

⁵ K. Pieradzka, *Władysław książę opolski 1330-1401. Monografia historyczna*, Kraków 1945 (maszynopis w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, syg. WF II 121).

⁶ Zob. Z. Boras, *Nie spełnione nadzieje nazbyt żądnego władzy księcia – Władysław Opolczyk*, w: *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 242-270; S.A. Sroka, *Władysław Opolczyk*, w: *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 748-751; T. Sadowski, *Władysław Opolczyk*, w: tegoż, *Książęta opolscy i ich państwo*, Wrocław 2001, s. 113-120; J. Horwat, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta, miasta, Kościół, urzędy, własność prywatna*, Rzeszów 2002, s. 162-186; J. Laberschek, *Władysław Opolczyk*, w: *Słownik biograficzny historii Polski*, t. 2, red. J. Chodera, F. Kiryck, Wrocław-Kraków 2005, s. 1653; J. Sperka, *Władysław Opolczyk*, w: B. Czwojdrak, J. Morawiec, J. Sperka, *Poczet królów polskich*, Katowice 2007, s. 74-78.

⁷ W przypisach we *Wstępie* podają tylko najważniejsze prace, pozostałe zestawione są w Bibliografii.

też interpretacje, wynikały z aktualnych potrzeb politycznych, a to oczywiście nie pomagało w obiektywnym spojrzeniu na osobę księcia. Historycy polscy koncentrowali się przede wszystkim na konfliktach księcia opolskiego z Królestwem Polskim w związku z zastawieniem przez niego Złotorii, a następnie ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom⁸. W rezultacie widziano w nim przede wszystkim wroga i zdrajcę i przez ten pryzmat patrzono (i niestety wielu patrzy do dziś), na jego inne dokonania, w tym na sprawy kościelne i gospodarcze. Pozytywnie na tym tle wyróżniała się praca Aleksego Gilewicza, powstała w okresie międzywojennym, a podejmująca działalność gospodarczą księcia na Rusi⁹. Dopiero od niedawna daje się odczuć inne podejście historyków polskich do osoby księcia Władysława, którzy starają się spojrzeć na niego nie przez pryzmat doświadczeń XIX i XX wieku, tylko przez rzeczywistość późnego średniowiecza. Patrząc na niego tak, jak na innych książąt piastowskich, którzy nie chcieli się podporządkować odnowionemu Królestwu Polskiemu, tylko wszelkimi sposobami starli się zachować samodzielność, jak np. książęta mazowieccy. Obecne oceny są więc bardziej wyważone, a historycy podkreślają jego zdolności polityczne i administracyjno-gospodarcze¹⁰.

Jeśli chodzi o obcych historyków, to ocena księcia opolskiego była bardziej obiektywna, chociaż w tym gronie, też nie dało się unik-

⁸ M. Goyski, *Sprawa zastawu ziemi dobrzyńskiej przez Władysława Opolczyka i pierwsze lata sporu (1391-1399)*, „Przegląd Historyczny” 1906, t. 3, s. 15 i nast.; J. Dąbrowski, *Królowa Jadwiga*, „Przegląd Powszechny” 1933, t. 200; tenże, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370-1382*, Kraków 1918, pass.; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933; J. Pakulski, *Jeszcze o zastawie Złotorii i ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom przez Władysława Opolczyka w latach 1391-1392*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1995, t. 9, s. 11-30; S. K. Kuczyński, *Król Jagiełło ok. 1351-1434*, Warszawa 1987, s. 114.

⁹ A. Gilewicz, *Stanowisko i działalność gospodarcza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372-1378*, w: *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878-1928*, Lwów 1929.

¹⁰ Zob. niżej przyp. 15-21.

nać pewnych nadinterpretacji, jak np. w przypadku historyków ukraińskich. Ci bowiem, skupiając się przede wszystkim na okresie jego rządów „ruskich”, chcieli w nim widzieć ostatniego udzielnego księcia Rusi Halickiej, tym samym przesuwając czas samodzielności politycznej tego księstwa¹¹. Z takimi problemami nie borykali się węgierscy historycy opisujący działalność księcia w okresie sprawowania przez niego urzędu palatyna¹². Dotyczy to także historyków czeskich, którzy bardzo pozytywnie oceniali większość jego dokonań¹³.

W ostatnich latach zainteresowanie osobą Władysława Opolczyka skutkowało sporą ilością prac poświęconych jego osobie, a także dwoma konferencjami naukowymi¹⁴. Wymieniając autorów najważniejszych pozycji, należy zacząć od Stanisława A. Sroki, który prócz kilku artykułów dotyczących zagadnień genealogicznych rodziny Władysława Opolczyka, opracował – w oparciu w obszerny materiał dyplomatyczny znajdujący się w Węgierskim Archiwum Krajowym

¹¹ Zob. np. А. Петрушевич, *Портрет князя Владислава Опольського последнего удельного князя Галицкой Руси*, Львов 1895 (nadbitka z „Временник” 1895), s. 4-7; М. Грушевський, *Історія України-Руси*, t. 4, Київ–Львів 1907, s. 105-108; М. Жук, *Правління Володислава Опольського в Галичині з погляду української та польської історіографії*, „Історичий Журнал” 2009 (Київ), вип. 2 (44), s. 44-56; też, *Charakter władzy Władysława Opolczyka na Rusi Halickiej w latach 1372-1378 i 1386-1387. Aspekt numizmatyczno-historiograficzny*, w: „Średniowiecze Polskie i Powszechnie”, t. 4 (8) – w druku.

¹² A. Pór, *Opluli László herceg, Magyarország nádorispánja nemzedékrendéhez*, „Turul” 1908, t. 26; tenże, *Opluli László Herceg Magyarország Nádorispánja*, „Századok” 1909, t. 43.

¹³ V. Štěpán, *Die Beziehungen zwischen den mährischen Markgrafen Jobst und Prokop und Herzog Wladislaw von Oppeln*, w: *Oberschlesien im späten Mittelalter. Eine Region im Spannungsfeld zwischen Polen, Böhmen-Mähren und dem Reich vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*, red. T. Wünsch, Berlin 1993, s. 47-60; tenże, *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Brno 2002, pass.

¹⁴ Materiały z konferencji: *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci*, red. A. Pobóg – Lenartowicz, Opole 2001; *Książe Władysław Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*, red. M. Antoniewicz, J. Zbudniewek, Warszawa 2007.

w Budapeszcie – okres działalności księcia na Węgrzech¹⁵. Niemiecki historyk Dieter Veldtrup w obszernej pracy przedstawiał zawilosci genealogiczne związane z żonami, córkami i siostrami Władysława Opolczyka¹⁶. Jacek Laberschek i Marceli Antoniewicz¹⁷ w kilku pracach poruszyli zagadnienia ustrojowo-gospodarcze związane z działalnością Opolczyka w księstwie wieluńskim. Dariusz Karczewski w zarysie podjął ten problem w stosunku do ziem ruskich, a Jan Tęgowski i Joanna Karczewska odnośnie do Kujaw i ziemi dobrzyńskiej¹⁸. Działalnością kościelną zajmowali się kilkakrotnie Leszek Wojciechowski i Janusz Zbudniewek¹⁹. Moim udziałem było komplekso-

¹⁵ S.A. Sroka, *Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku*, Kraków 1996; tenże, *Kilka uwag o rodzinie księcia Władysława Opolczyka*, „Herald” 1992, nr 6; tenże, *Kim była pierwsza żona Władysława Opolczyka?*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995; pozostałe prace zob. Bibliografia.

¹⁶ D. Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus († 1401). Opper Herzoginnen in der dynastischen Politik zwischen Ungarn, Polen und dem Reich*, Warendorf 1999; zob. też: tenże, *Ehefrauen und Töchter des Herzogs Ladislaus. Neue Erkenntnisse zur Genealogie der Opper Piasten*, w: *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy...*, s. 91-102.

¹⁷ M. Antoniewicz, *Podstawy i zakres władzy księcia Władysława II opolskiego w ziemi wieluńskiej oraz północno-zachodniej Małopolsce*, w: *Książę Władysław Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*, red. M. Antoniewicz, J. Zbudniewek, Warszawa 2007, s. 195-246; J. Laberschek, *Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370-1391*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie”, *Historia*, z. 1, 1985, s. 7-27; tenże, *Potencjał obronny ziemi wieluńskiej i fragmentów ziemi krakowskiej i sieradzkiej pod rządami księcia Władysława Opolczyka 1370-1391*, w: *Między Północą a Południem. Sieradzkie i Wieluńskie w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych*, pod red. T. J. Horbacza i L. Kajzera, Sieradz 1993, s. 121-143.

¹⁸ D. Karczewski, „*Meliorator terrae Russiae*”. *Panowanie Władysława Opolczyka na Rusi (1317-1378)*, w: *Piastowie śląscy w kulturze i europejskich dziejach*, red. A. Barciak, Katowice 2007, s. 261-280; J. Tęgowski, *Władztwo księcia Władysława Opolczyka w ziemi dobrzyńskiej i na Kujawach. Zarys problematyki*, w: *Książę Władysław Opolczyk...*, s. 291-308; J. Karczewska, *Kujawsko dobrzyńskie władztwo Władysława Opolczyka*, w: *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy...*, s. 53-60.

¹⁹ L. Wojciechowski, *Najstarsze klasztory paulinów w Polsce. Fundacja – uposażenie – roz-*

we opracowanie wojen księcia opolskiego z Królestwem Polskim (problem ten podejmował też J. Laberschek)²⁰, jego rządów namiestniczych w Polsce, otoczenia księcia, w tym zestawienia jego urzędników: opolskich, wieluńskich, ruskich i kujawsko-dobrzyńskich oraz osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi²¹ Nie została natomiast sfinalizowana praca przygotowywana przez lwowską badaczkę, Martę Żuk, na temat rządów Władysława Opolczyka na Rusi²².

wój do około 1430 roku, „Studia Claromontana” 1991, t. 11, s. 42 i nast.; tenże, *Fundacje kościelne Władysława Opolczyka*, w: *Książę Władysław Opolczyk...*, s. 31-96; J. Zbudniewek, *Fundacje Opolczyka dla paulinów*, w: *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy...*, s. 61-72.

²⁰ J. Laberschek, *Wojna króla Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem. Batalia o odzyskanie Olsztyna, Częstochowy, Kłobucka, Krzepic i Wielunia w 1391 r.*, w: *Almanach Częstochowy 1993*, Częstochowa 1993, s. 5-10; tenże, *Wyprawa zbrojna króla Władysława Jagiełły na krakowsko-wieluńskie posiadłości księcia Władysława Opolczyka w 1391 r.*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, red. S. K. Kuczyński, t. 6, Warszawa 1994, s. 149-160.

²¹ J. Sperka, *Z dziejów wojen Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem. Działania wojenne w latach 1393-1394*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. Kraków 1995, s. 307-322; tenże, *Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391-1396)*, Cieszyn 2003; wyd. II, Wodzisław Śląski 2011; tenże, *Urzędnicy Władysława Opolczyka na Rusi (1372-1378)*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, red. S. K. Kuczyński, t. 10, Warszawa 2004, s. 83-102; tenże, *Urzędnicy Władysława Opolczyka w księstwie wieluńskim 1370-1391*. *Spisy*, w: *Średniowiecze polskie i powszechne*, red. I. Panic, J. Sperka, t. 3, Katowice 2004, s. 110-121; tenże, *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370-1401*. *Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006; tenże, *Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej*, „Княжа доба. Історія і культура”, вип. 3, Львів 2010, s. 278-302.

²² Zob. M. Żuk, *Володислав Опольский в оцінці М. Грушевського*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne”, t. 3 (7), Katowice 2011, s. 54-66.

Podstawa źródłowa

Przygotowując nową syntezę Władysława Opolczyka kwerendą objąłem wszystkie wydane drukiem zbiory i rejestry dokumentów, w których można się było spodziewać informacji dotyczących jego osoby, jego władztw i urzędników. Ten bardzo rozproszony materiał zebrałem w licznych wydawnictwach polskich, niemieckich, czeskich, węgierskich, austriackich, słowackich, ukraińskich i rosyjskich. Zasiób źródłowy udało się także poszerzyć o źródła rękopiśmienne. Na pierwszym miejscu należy wymienić dokumenty – oryginały oraz wpisane do Metryki Koronnej – przechowywane w AGAD w Warszawie. Nie mniej ważne były dokumenty, oryginały i kopie, wraz z zachowanym w większości materiałem sfragistycznym, znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu i w Opolu oraz klasztoru jasnogórskiego. Sporo materiału źródłowego dotyczącego księcia opolskiego znalazłem także w zbiorach Biblioteki Czartoryskich (oryginały dokumentów oraz kopie z „Tek Naruszewicza”) i Archiwum Państwowym w Krakowie (oryginały dokumentów). Z Archiwum Państwowego w Poznaniu wykorzystałem odpisy dokumentów sporządzone przez K. Wójcikiewicza (tzw. Kodeks dyplomatyczny miasta Wielunia). Z archiwów zagranicznych najważniejsze jest oczywiście Węgierskie Archiwum Krajowe w Budapeszcie, gdzie znajduje się największy zbiór dokumentów Władysława Opolczyka z okresu, kiedy pełnił urząd palatyna (1367-1372); są to oryginały lub zdjęcia dokumentów z innych archiwów znajdujących się na terenie dawnych Węgier. Ten obszerny materiał źródłowy – w większości nie publikowany – obrazuje jednak przede wszystkim jego aktywność i zaangażowanie w wypełnianie obowiązków urzędniczych. Są to sygnowane jego imieniem, dokumenty dotyczące spraw cywilnych i karnych szlachty węgierskiej (w dużej części przełożenia spraw na inny termin), podejmowane na zjazdach komitatów lub w kurii palatyna. Całość tego materiału archiwalnego jest obecnie dostępna za po-

średnictwem Internetu w postaci 668 skanów dokumentów²³. Zbiór ten dostarcza też ciekawego materiału sfragistycznego księcia Władysława. Także dokumenty znajdujące się w Archiwum Historycznym we Lwowie, mimo, że od dawna wydane, zachowały piękne książęce pieczęcie²⁴. Wykorzystałem również *Copiarus monasteri ad S. Venceslaum. Diplomatarius Silesiacarum*, który obecnie jest przechowywany w Bibliotece Narodowej w Pradze²⁵. Regesty dokumentów z tego kopiarza, co prawda zostały wydane w szóstym tomie Kodeksu dyplomatycznego Śląska, ale sięgnięcie do oryginału wprowadziło korekty w stosunku do wersji drukowanej.

Układ pracy

Książkę podzieliłem na sześć rozdziałów, uzupełniając itinerarium księcia, tablicami genealogicznymi i mapami. W rozdziale pierwszym przedstawiłem skrócone dzieje księstwa opolskiego, koncentrując się na pierwszej połowie XIV wieku. Wówczas dopiero co ukształtowane władztwo, podzieliło się na trzy mniejsze części: niemodlińskie, strzeleckie i opolskie, a połowa tego ostatniego przypadła Władysławowi Opolczykowi. W rozdziale drugim starałem się zreferować za wiele problemy związane z genealogią księcia Władysława. Dotyczyło zwłaszcza jego żeńskiego rodzeństwa, małżeństw księcia i jego potomstwa. Okres pobytu księcia na Węgrzech, w tym jego misje dyplomatyczne, a także działalność na urzędzie palatyna zostały omówione w rozdziale trzecim. Kolejny, czwarty rozdział, poświęciłem działalności politycznej księcia w latach 1372-1390, rządzącego w tym czasie z ramienia Andegawenów na Rusi Czerwonej, w Królestwie

²³ Węgierskie Archiwum Krajowe w Budapeszcie. Oddział fotografii dokumentów (Diplomatikai Fényképgyűjtemény): www.mol.arcanum.hu

²⁴ СРАН Львів, Фонд 131, справа 8, 12, 15.

²⁵ Korzystałem za pośrednictwem mikrofilmu znajdującego się w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego.

Polskim, w ziemi wieluńskiej, na Kujawach inowrocławskich oraz w ziemi dobrzyńskiej, a później próbującego odnaleźć się w nowej sytuacji geopolitycznej, po objęciu tronu polskiego przez Władysława Jagiełłę, a węgierskiego przez Zygmunta Luksemburskiego. W rozdziale piątym przedstawiłem ostatnie lata życia księcia opolskiego, które w większości wypełniły wojny z Królestwem Polskim (1391-1396). W rozdziale szóstym omówiłem natomiast problematykę związaną z rozwojem terytorialnym władztw Władysława Opolczyka, ich struktury administracyjno-urzędnicze, oraz podstawy i zakres władzy książęcej. Ponadto przedstawiłem szeroko rozumianą działalność gospodarczą, w tym prowadzoną przez niego akcję kolonizacyjną, narysowałem stosunek do Kościoła (w tym fundacje), oraz scharakteryzowałem jego otoczenie i beneficjentów.

Za wszechstronną i bezinteresowną pomoc w dotarciu do zbiorów archiwalnych oraz specjalistycznej literatury przedmiotu, zwłaszcza obcej, składam serdeczne podziękowania, Pani Doktor Bogdanie Petryszak z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie, Pani mgr Marcie Żuk z Instytutu Ukrainoznawstwa NAN Ukrainy, Pani Doktor Bożenie Czwojdrak z Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego oraz Panu Profesorowi dr hab. Stanisławowi A. Sroce z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Opolskie dziedzictwo do połowy XIV wieku

Początki księstwa opolskiego sięgają II połowy XII wieku i łączą się z konfliktami między książętami śląskimi, Bolesławem Wysokim i jego młodszym bratem Mieszkiem Płatonogim (Laskonogim), synami Władysława II Wygnańca, a wnukami Bolesława Krzywoustego¹. Około 1173 roku, Mieszko wywalczył sobie dzielnicę raciborską, ale wkrótce poszerzył ją dzięki łasce panującego w Krakowie Kazimierza Sprawiedliwego, który nadał mu w 1179 roku zachodnią część ziemi krakowskiej, a mianowicie kasztelanię bytomską i oświęcimską. Po raz kolejny Mieszko znacznie powiększył swoje księstwo po śmierci swego brata Bolesława Wysokiego (1201). Wtedy to, atakując jego następcę a swego bratanka, Henryka Brodatego, w wojnie w latach 1201-1202, zabrał mu Opolszczyznę. To ostatnie terytorium – możliwe, że już od połowy lat 70-tych XII wieku do 1201 roku – posiadał książę Jarosław, starszy syn Bolesława Wysokiego, późniejszy biskup

¹ J. Rajman, *Książę Mieszko Płatonogi jako twórca księstwa opolskiego*, w: *Sacra Silentii Provincia. 800 lat powstania dziedzicznego księstwa opolskiego (1202-2002)*, red. A. Pó-bóg-Lenartowicz, Opole 2003, s. 83-91. W literaturze historycznej do niedawna władca ten występował z przydomkiem Płatonogi. Ostatnio jednak N. Mika (*Mieszko, syn Władysława II Wygnańca, książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski*, Racibórz 2006, s. 36-43) stara się słusznie lansować przydomek Laskonogi, tłumacząc zmianę błędami w odczycie i wydaniu średniowiecznych źródeł, które odnotowały Mieszka.

wrocławski. Ukształtowane w ten sposób księstwo raciborsko-opolskie przetrwało, z pewnymi korektami granicy zachodniej, przez następne 80 lat. Po śmierci Mieszka (1211) władzę sprawował tam jego syn Kazimierz (1211-1230), a po nim, synowie tegoż, Mieszko Otyły (1238-1246) i Władysław (1246-1281)². Długie panowanie Władysława umożliwiło nie tylko konsolidację księstwa opolskiego-raciborskiego, ale także jego rozwój gospodarczy. Prowadzona intensywna kolonizacja, w tym przekształcanie istniejących osad z prawa polskiego na prawo niemieckie, skutkowałą prawie czterdziestoma udanymi lokacjami³.

Książę Władysław opolsko-raciborski, umierając w 1281 roku, zostawił z małżeństwa z Eufemią, córką księcia wielkopolskiego Władysława Odonica, czterech synów: Mieszka, Kazimierza, Bolesława i Przemysława⁴. Księstwo początkowo uległo podziałowi na trzy części, gdyż najstarszy Mieszko, przejmując zgodnie ze zwyczajem opiekę nad najmłodszym Przemkiem i jego działem, sprawował władzę nad Raciborzem, Cieszynem i Oświęcimiem. Drugi pod względem starszeństwa Kazimierz przejął Bytom i Koźle, natomiast Bolesław otrzymał Opole, w którym od kilku lat sprawował już rządy. W końcu 1289 lub na początku 1290 roku Mieszko i Przemysław ostatecznie rozdzielili posiadłości. Pierwszy zatrzymał dla siebie Cieszyn i Oświęcim, drugi przejął Racibórz. Tak więc w ostatniej dekadzie XIII wieku ukształtowały się cztery samodzielne księstwa, powstałe na tery-

² R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. S. Kutrzeba, t. 1, Kraków 1933, s. 177-180; N. Mika, *Mieszko, syn Władysława II Wygnańca...*, s. 95-102 (tam zestawione źródła i dawniejsza literatura przedmiotu); K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007 (wyd. II), s. 510-511; J. Rajman, *Mieszko II Otyły, książę opolsko-raciborski*, „Kwartalnik Historyczny 1993, z. 3, s. 19-37; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006, s. 323, 333-334, 385.

³ Ostatnio na ten temat: W. Dominiak, *Ostatni władca Górnego Śląska. Władysław I, pan na Opolu i Raciborzu (1225-1281)*, Racibórz 2009, s. 125-175.

⁴ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 510-511, 515-524.

torium byłego już księstwa opolsko-raciborskiego, cieszyńskie rządzone przez Mieszka, bytomsko-kozielskie w rękach Kazimierza, raciborskie Przemysława i opolskie, w którym władzę sprawował Bolesław⁵. Księstwo opolskie było największym pod względem terytorialnym w stosunku do pozostałych trzech wyodrębnionych wtedy dzielnic i obejmowało powierzchnię około 6600 km². Składały się nań: Opole, Strzelce, Lubliniec, Olesno, Niemodlin i Głogówek wraz z przyległymi okręgami⁶.

Bolesław I, zwany także Bolkiem, faktyczny protoplasta młodszej linii książąt opolskich, starał się prowadzić politykę samodzielnie, nie oglądając się na braci. Początkowo związał się z Henrykiem IV Prąym, księciem wrocławskim i stał przy nim wiernie w czasie konfliktu z biskupem wrocławskim Tomaszem II oraz wtedy, kiedy książę wrocławski podjął kroki zmierzające do opanowania dziedzictwa po Leszku Czarnym, księciu krakowskim (zm. 30 IX 1288)⁷. Współorganizował nawet z Przemkiem ścinawskim wyprawę na Kraków w początku 1289 roku. Jednak w drodze powrotnej, 26 lutego pod Siewierzem, wojska śląskie zostały zaatakowane i rozbite przez siły Bolesława płockiego, Władysława Łokietka kujawskiego oraz Kazimierza łączyckiego. Bolesław opolski dostał się do niewoli, a Przemek

⁵ R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska...*, s. 287; M. L. Wójcik, *Uwagi w sprawie daty podziału ziemi raciborskiej po śmierci Władysława, księcia opolskiego (zm. 1281), w świetle najstarszych dokumentów jego synów, Mieszka i Przemysława*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 1999, t. 24, s. 14-21.

⁶ Dla porównania: księstwo bytomskie obejmowało około 2900 km², księstwo raciborskie około 2400 km², natomiast cieszyńskie zaledwie około 2000 km² – I. Panic, *Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu*, Katowice 1992, s. 139-140.

⁷ S. Zajchowski, *Książę Bolko I opolski – próba rysu biograficznego*, w: *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Historia Śląska*, t. 1, Opole 1966, s. 25, 28-31; T. Jurek, *Henryk Probus i Henryk głogowski. Stosunki wzajemne w latach 1273-1290*, „Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1987, t. 42, s. 557, 567-568; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953, s. 177-190; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska...*, s. 297 i nast.

poległ. Następstwem tej klęski było spustoszenie księstwa opolskiego dokonane przez Władysława Łokietka posiłkowanego przez księcia halickiego Lwa, przy okazji ich wyprawy na księstwo wrocławskie⁸.

Po niespodziewanej śmierci Henryka IV Prawego (24 VI 1290), książę opolski wkrótce znalazł sobie nowego potężnego sojusznika. Kiedy bowiem Przemysław II wielkopolski, po kilkutygodniowym panowaniu w Krakowie, wycofał się stamtąd latem 1290 roku, a część możnych krakowskich zaprosiła na tron Waclawa II, księcia czeskiego, Bolesław wsparł tego ostatniego. Już 17 stycznia 1291 roku, wraz z bratem Mieszkiem cieszyńskim, zawarł z nim przymierze w Ołomuńcu, zobowiązując się do udzielenia mu pomocy zbrojnej przeciw każdemu nieprzyjacielowi oraz wyraził zgodę na wpuszczenie do swoich zamków załóg czeskich. Waclaw II, który gwarantował ze swej strony, że jeśli zdobędzie jakieś terytorium z pomocą Bolesława i Mieszka, to odpowiednio ich wynagrodzi, układem tym bez wątpienia otworzył sobie bezpieczną drogę na Kraków⁹. Już wiosną tego roku Bolesław uczestniczył, wraz z wojskami czeskimi prowadzonymi przez biskupa Arnolda z Bambergu, w wyprawie na stolicę ziemi krakowskiej. Rok później (1292), jak podaje *Kronika zbrasławska*, a zgodnie przyjmują historycy, kiedy Waclaw II przybył do Opola w trakcie wyprawy przeciw Władysławowi Łokietkowi, Bolesław złożył mu hołd lenny. Podobnie uczynili przebywający tam jego bracia, Mieszko cieszyński i Przemysław raciborski; Kazimierz bytomski uczynił to już w 1289 roku. Następnie, od sierpnia do października 1292 roku, ksią-

⁸ S. Zajchowski, *Książę Bolko I opolski...*, s. 30-31; A. Barciak, *Książę Przemek ścinawski i bitwa siewierska*, w: *Nihil superfluum esse*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 275-282.

⁹ LBS, Bd. 2, s. 300-302; J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 1, red. S. Kutrzeba, Kraków 1933, s. 336-338; K. Orzechowski, *Stosunek prawny książąt śląskich do króla czeskiego w świetle aktów z lat 1289 i 1291*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, Historia Śląska, t. 1, Opole 1966, s. 13-20.

żę opolski, wraz z bratem Kazimierzem, wziął udział w wyprawie i był świadkiem kłęski Łokietka pod Sieradzem 28 IX tego roku¹⁰.

W latach 90-tych XIII wieku Bolesław opolski utrzymał też bliskie kontakty z Henrykiem głogowskim i wspierał go w walce z Władysławem Łokietkiem o Wielkopolskę po śmierci Przemysła II (zm. 1296). Według postanowień ugody krzywińskiej z 10 marca 1296 roku, zawartej między wspomnianymi rywalami, partycypując w układzie, uzyskał połowę ziemi kłobuckiej. Jednocześnie coraz bardziej wiązał się z potężnym Waławem II, wspomagając go nawet pożyczkami pieniężnymi¹¹. Wypełniając wiernie obowiązki lennika, latem 1300 roku Bolesław wziął udział w opanowaniu Wielkopolski przez Waławę II i najpewniej był obecny podczas jego koronacji na króla polskiego w Gnieźnie w listopadzie tego roku. W tym czasie cieszył się zresztą już dużym zaufaniem Waława, skoro ten powierzył mu urząd starosty krakowskiego, urzędnika mającego kompetencje namiestnika królewskiego w danej ziemi. Wbrew jednak dawniejszej literaturze, która datowała ten fakt na 1292 rok, współczesna słusznie przesuwa go na 1299 lub 1302 rok¹².

Po śmierci Waława II (21 VI 1305) Bolesław wspierał jego syna Waława III, który chcąc związać ze sobą książąt górnośląskich pojął nawet za żonę córkę Mieszka cieszyńskiego, Violę (5 X 1305), a książę opolski odegrał tu zapewne rolę swata. Jednak niespodziewana tragiczna śmierć króla czeskiego 4 sierpnia 1306 roku w Ołomuńcu

¹⁰ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, wyd. J. Emler, w: *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 4, Praga 1884, s. 53; B. Nowacki, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987, s. 57-60.

¹¹ S. Zajchowski, *Książę Bolko I opolski...*, s. 35-36; B. Włodarski, *Polska a Czechy w drugiej połowie XIII i na początku XIV wieku (1250-1306)*, Lwów 1931, s. 145 i nast.; T. Jurerek, *Dziedzic Królestwa Polskiego, książę głogowski Henryk (1274-1309)*, Poznań 1993, s. 33, 36.

¹² KDM, t. 2, nr 520, s. 186-187 (tam komentarz wydawcy); T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288-1306*, Bydgoszcz 1992, s. 65-70.

zmieniała diametralnie sytuację na ziemiach polskich, skutkując ostatecznym upadkiem czeskich rządów. Władysław Łokietek, po zdobyciu Krakowa umocnił się w Małopolsce i stopniowo podporządkowywał kolejne ziemie: sieradzką, łęczycką, Kujawy i Pomorze Gdańskie. Henryk głogowski zajął natomiast Wielkopolskę (wraz z ziemią ostrzeszowską i okręgiem bolesławieckim)¹³. W tym zamęcie, najpewniej jesienią 1306 roku, Bolesławowi opolskiemu udało się zagarnąć ziemię wieluńską, zwaną też w tym czasie rudzką¹⁴. Źródła nie przekazują nam natomiast żadnych informacji dotyczących stanowiska Bolesława opolskiego wobec rywalizacji o tron czeski po wymarcu Przemyślidów. Nie znamy także stosunku księcia opolskiego do Jana Luksemburskiego, który w 1310 roku został królem Czech i wkrótce – na przełomie 1310 i 1311 roku – wystąpił z pretensjami do tronu polskiego, jako spadkobierca po Wacławie III.

Przez długi czas w literaturze historycznej powszechnie przyjmowano, że Bolesław opolski ściśle współpracował z nowym królem czeskim, a dowodem miała być jego wyprawa na Kraków wiosną 1312 roku. Kiedy bowiem, kilka miesięcy wcześniej, jesienią poprzedniego roku, wybuchł bunt wójta krakowskiego Alberta skierowany przeciw rządowi Władysława Łokietka, Jan Luksemburski – który z różnych powodów, w tym problemów na Morawach, nie mógł przybyć do Krakowa – wysłał tam Bolesława opolskiego. Uważano, że książę opolski wystąpił, jako sprzymierzeniec króla czeskiego (i polskiego), albo jego starosta lub zastępca¹⁵. Jednak szczegółowe badania Stanisława Zajchowskiego¹⁶, wskazują, że Bolesław organizując wyprawę, czynił

¹³ J. Rajman, *Wiola-Elżbieta*, w: *Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 784; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego...*, s. 61-64.

¹⁴ R. Rosin, *Ziemia wieluńska w XII-XVI w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961, s. 80.

¹⁵ E. Długopolski, *Bunt wójta Alberta*, „Rocznik Krakowski” 1905, t. 7, s. 174-175; tenże, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Kraków 2009 (wyd. II), s. 172-179; J. Šusta, *Kral cizinec*, w: *Česke dějiny*, t. II, cz. 2, Praha 1939, s. 158; J. Baszkiewicz, *Polska czasów Łokietka*, Warszawa 1968, s. 111-112.

¹⁶ S. Zajchowski, *Książę Bolko I opolski...*, s. 36-40.

to we własnym interesie. Mieszczanie bowiem nie doczekawszy się pomocy od Luksemburczyka, właśnie księciu opolskiemu zaproponowali oddanie władzy, gdyż pewnie pamiętali go jako dobrego gospodarza z czasów sprawowania przez niego urzędu starosty. Kiedy jednak Bolesław, po zajęciu miasta w kwietniu 1312 roku, nie zdołał opanować Wawelu i zorientował się, że wójt Albert za jego plecami dąży do porozumienia z Łokietkiem (albo dalej próbuje kontaktować się z Luksemburczykiem), postanowił pójść na ugodę. Najpewniej za okup wydał Łokietkowi Kraków, a sam, uwięziwszy wójta Alberta, którego obwiniał za swoje niepowodzenie, wycofał się z nim do Opolu. Nastąpiło to przed 14 czerwca 1312 roku, kiedy to Władysław Łokietek przebywał już w Krakowie¹⁷.

W polityce wewnętrznej Bolesław I kontynuował dzieło rozpoczęte przez ojca, zwłaszcza, jeśli idzie o akcję osadniczą. Prócz licznych wsi lokował na prawie niemieckim: Niemodlin (1283), Strzelce (około 1290), Krapkowice (1294), a na przełomie XIII i XIV wieku prawdopodobnie: Olesno, Lubliniec i Białą. Zainicjował budowę zamku w Głogówku, które to miasto obrał za swoją drugą siedzibę. Rozbudował też zamek opolski, wznosząc około 1300 roku cylindryczną wieżę. Z jego panowaniem łączy się też budowę murów miejskich w Opolu. Bliskie kontakty z Kościołem uwidoczniły się kilkoma znaczącymi fundacjami. Zapewne w trakcie konfliktu Henryka IV Prągowego z biskupem Tomaszem II przygarnął wygnanych z Wrocławia dominikanów z klasztoru św. Wojciecha i oddał im kościół NMP na Górcie w Opolu. Najpewniej też rozpoczął budowę klasztoru cystersów w Jemielnicy koło Strzelce, filii klasztoru w Rudach, wspierając wcześniejszą akcję możnowładztwa opolskiego jeszcze z przed 1289 roku. W 1307 roku dokończył budowę kaplicy na zamku opolskim i przekazał ją franciszkanom. Natomiast przy kościele franciszkanów w 1309 roku rozpoczął budowę kaplicy Św. Anny, która z cza-

¹⁷ Tamże; J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa, t. 1. Kraków do schyłku wieków średnich*, Kraków 1992, s. 207-211.

sem stała się nekropolią Piastów opolskich. Uposażył także wzniesioną bazylikę św. Krzyża w Opolu¹⁸.

Bolesław I opolski zmarł 14 maja 1313 roku i pochowany został w klasztorze franciszkanów, w kaplicy św. Anny. Niewątpliwie jego żoną była bliżej nam nieznana Agnieszka, poślubiona około 1280 roku, a zmarła po 1301 roku. Miał z nią trzech synów: Bolesława niemodlińskiego (zm. 1362-1365), Bolesława II opolskiego (zm. 1356) i Alberta strzeleckiego (zm. 1370-1371)¹⁹. Niektórzy z historyków dopuszczali jednak ewentualność, że Bolesław był dwukrotnie żonaty, a wspomniana Agnieszka była jego drugą żoną. Pierwszą natomiast mogła być Grzymisława, wymieniona w nekrologu opactwa św. Wincentego we Wrocławiu pod datą 13 września, jako *Grimislava ducissa Opuliensis*; zapiska wpisana została najpóźniej około 1286 roku. Za taką ewentualnością opowiadali się dawniej Hermann Grotefend, a ostatnio Stefan Głogowski, ale wątpił w to Kazimierz Jasiński²⁰. Jednocześnie Jerzy Horwat zaproponował inne rozwiązanie genealogii Grzymisławy. Badacz ten utożsamia ją z nieznaną z imienia córką Władysława opolskiego, pierwszą żoną Henryka IV Prawego. Pogląd ten też nie zyskał akceptacji historyków²¹. Natomiast ostatnio Leon-

¹⁸ E. Frankiewicz, *Kaplica Piastowska w Opolu*, Wrocław 1963; S. Zajchowski, *Książę Bolko I opolski...*, s. 41-47; *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko, M. Arsyński, Warszawa 1995, t. 2, s. 176-177; J. Rajman, *Jemielnica. Wieś i klasztor cysterski na Górnym Śląsku*, Katowice 1995, s. 29-43; A. Pobóg-Lenartowicz, *Działalność fundacyjna książąt opolskich w średniowieczu*, w: *Milenium Kościoła na Śląsku. Sympozja 38*, red. J. Kopiec, Opole 2000, s. 100-102; B. Czechowicz, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, s. 348 i nast.; w wymienionych pozycjach pozostała literatura przedmiotu.

¹⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 520; szczegółowo na ten temat zob. rozdz. II.

²⁰ *Nekrolog opactwa św. Wincentego we Wrocławiu*, wyd. K. Maleczyński, w: MPH, s. n., t. 9, cz. 1, Warszawa 1971, s. 69; H. Grotefend, *Stammtafeln der Schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740*, Breslau 1889, s. 8, 10; S. Głogowski, *Bolka, czyli małżeństwo ostatniej z Piastów bytomskich oraz inne uzupełnienia i poprawki do „Rodowodu Piastów śląskich”*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1991-1992, t. 7-8, s. 379; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 520-521.

²¹ J. Horwat, *Książęta górnośląscy z dynastii Piastów. Uwagi i uzupełnienia genealogicz-*

tij Wojtowycz wrócił do dawnego przypuszczenia Baumgartena, niepopartego niestety żadnymi źródłami, że Grzymisława była córką księcia bełskiego Wsiewołoda III, żoną Bolka I opolskiego, a tym samym babką m.in. Władysława Opolczyka²².

W kilka miesięcy po śmierci Bolesława I, na przełomie 1313 i 1314 roku, doszło do podziału księstwa opolskiego między jego synów. Bolesław starszy, zwany Pierworodnym otrzymał Niemodlin, Głogówek oraz Wieluń, Bolesław II (używający też zdrobniałej formy imienia Bolko) przejął Opole i Olesno, natomiast najmłodszemu Albertowi przypadły Strzelce i Lubliniec. Nie wiadomo, czy bracia dokonali podziału w wyniku uzgodnień, czy w wyniku losowania, ale skutkowało to powstaniem kolejnych trzech niewielkich księstw: niemodlińskiego, strzeleckiego i opolskiego²³. W następnych latach władztwa te nieznacznie poszerzyły swoje granice. W 1337 roku powiększyło się księstwo niemodlińskie o Prudnik z okręgiem. Terytorium to, przynależne do tej pory do Królestwa Czeskiego, a dokładnie do ziemi opawskiej, król Jan Luksemburski, sprzedał za 2000 grzywien groszy praskich Bolesławowi Pierworodnemu. W 1339 r. uregulowany został stan prawny tego okręgu, który stał się lennem królewskim²⁴. Ten niewątpliwym sukces Bolesława, przyćmiła jednak wcześniejsza porażka, a mianowicie utrata ziemi wieluńskiej na rzecz króla polskiego Władysława Łokietka. Brak źródeł utrudnia wskazanie dokładnej daty tego wydarzenia, wiemy jednak, że stało się to po 4 I 1321 roku, kiedy Bolesław tytułował się jeszcze panem Wielunia, a przed 1323 rokiem,

ne, Ruda Śląska 2005, s. 38-41. Krytycznie do tej hipotezy, T. Jurek, *Piastowie śląscy i ich rodowód*, w: K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 20, przyp. 54.

²² Войтович Л., Княжа доба на Русі: портрети еліти, Біла Церква 2006, s. 39, 511; N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X siècle*, „Orientalia Christiana” 1927, t. 9, z. 1, s. 58.

²³ W. Dziewulski, *Terytorialne podziały Opolszczyzny w XIII-XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1973, z. 3, s. 324; M. L. Wójcik, *Podział terytorialny Opolszczyzny po śmierci Bolesława I opolskiego (zm. 1313) w świetle najstarszej pieczęci księcia nie-*

kiedy ziemia była już w rękach króla polskiego²⁵. Jest prawdopodobne, że doszło do tego w 1322 roku, przy okazji wyprawy polskiej (o czym niżej) na domeny książąt głogowskich oraz księstwo wrocławskie Henryka VI, którego sojusznikiem pozostawał Bolesław Pierworodny.

Jeśli chodzi o księstwo opolskie, to powiększyło się ono najpierw w listopadzie 1321 roku, kiedy przyłączono do niego niewielki obszar wiejski między Odrą a Stobrawą (z wyjątkiem Rybnej). Terytorium to Bolesław II otrzymał od księcia brzesko-legnickiego Bolesława III, w zamian za pomoc przeciw Konradowi, księciu namysłowskiemu. Natomiast w 1351 roku książę opolski kupił od księcia bytomskiego Władysława i jego syna Bolka Sławięcice z przynależnościami za 2800 grzywien groszy praskich²⁶.

Synom Bolesława I przyszło już działać w całkowicie nowych warunkach geopolitycznych. Pierwsze lata XIV wieku przyniosły bowiem duże zmiany w najbliższym sąsiedztwie ich domen. Wymarcie dynastii Arpadów, a następnie Przemyślidów spowodowało zasadnicze zmiany w krajach sąsiednich. Tron węgierski udało się przejąć przedstawicielowi neapolitańskich Andegawenów, Karolowi Roberto wi, natomiast tron czeski – o czym wspominałem – ostatecznie Janowi Luksemburskiemu. Jeśli chodzi o Polskę, to całe zamieszanie wykorzystał niewątpliwie książę kujawski Władysław Łokietek, który powróciwszy z wygnania, na fali niechęci do rządów czeskich, podjął zabiegi zmierzające do przejęcia po nich schedy. Z czasem przybrało

modlińskiego z 1314 roku, w: Monastycyzm, Słowiańszczyzna i państwo polskie. Warsztat badawczy historyka, red. K. Bobowski, Wrocław 1994, s. 144-151; J. Horwat, Księstwo opolskie, s. 60-61.

²⁴ LBS, Bd. 2, s. 305, nr 7, 8; CDS, Bd. 6, s. 178-179, nr 2, 3; W. Dziewulski, *Terytorialne podziały...*, s. 324.

²⁵ CDS, Bd. 18, nr 4091; R. Rosin, *Ziemia wieluńska...*, s. 81.

²⁶ CDS, Bd. 6, s. 186, nr 6; W. Dziewulski, *Terytorialne podziały...*, s. 324; J. Horwat, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta – miasta – Kościół – urzędy – własność prywatna*, Rzeszów 2002, s. 69.

to formę świadomych działań, które doprowadziły do odrodzenia Królestwa Polskiego i zjednoczenia części jego dawnych ziem. W tym czasie sytuacja w dzielnicy śląskiej była jednak zupełnie inna od tej, która kształtowała się w Małopolsce, czy Wielkopolsce. Tendencji zjednoczeniowych tutaj nie było, a wręcz przeciwnie, w wyniku kolejnych podziałów ojcowizn powstawały nowe księstwa, których w drugiej dekadzie XIV wieku było już siedemnaście. Śmierć w 1309 roku najsilniejszego z książąt śląskich, Henryka głogowskiego, pozbawiała tę dzielnicę jedyne go lidera, który posiadając także Wielkopolskę, mógł podjąć rywalizację o tron polski (krakowski) z Władysławem Łokietkiem. Postępujące rozbitcie Śląska na coraz mniejsze władztwa, a co za tym idzie słabsze ekonomicznie i militarnie, powodowało, iż możliwości tamtejszych książąt odgrywania znaczącej roli były niewielkie wobec silniejszych sąsiadów. W dodatku, nieustanne konflikty między nimi tę słabość pogłębiały. A konfliktów nie brakowało, ponieważ kształt i skład terytorialny poszczególnych księstw był niejednokrotnie bardzo skomplikowany. Władztwa powiększane często drogą wojen i wymuszonych zapisów na sąsiadach, skutkowały tym, że kolejne pokolenia najczęściej upominały się o utracone terytoria, wszczynając nowe konflikty. Aby wzmocnić swą pozycję poszczególni władcy szukali zatem zbliżenia z sąsiadami, by drogą sojuszy i powiązań dynastycznych zapewnić sobie panowanie. Należy jeszcze dodać, że w tym czasie władców Śląska nadal powszechnie określano mianem książąt polskich i trzeba stwierdzić, że były ku temu podstawy. Z Królestwem Polskim łączyła ich wspólna tradycja historyczna, w tym pamięć o pochodzeniu od wspólnego protoplasty, jeśli chodzi o dynastię panującą, oraz jedna, gnieźnińska, prowincja kościelna.

Synowie Bolesława I opolskiego, z racji położenia swoich księstw, stanowiących łącznik między Śląskiem Dolnym, Małopolską i Czechami, aktywnie uczestniczyli w rozgrywkach politycznych. Już na początku lat 20-tych XIV wieku zostali wciągnięci w konflikt książ-

żąt legnicko-brzeskich z głogowskimi, konflikt, który wkrótce ogarnął cały Śląsk i w który włączył się król polski. Jego przyczyna tkwiła jeszcze w latach 90-tych XIII wieku, kiedy po śmierci Henryka IV Prawego, księcia wrocławskiego (zm. 1290), doszło do sporu o jego władztwo między Henrykiem I głogowskim, któremu zmarły zapisał księstwo, a Henrykiem V Brzuchatym, księciem legnickim, któremu wrocławianie, wbrew woli zmarłego, chcieli oddać władzę. Wojna, która z tego powodu wybuchła, zakończyła się w 1296 roku podziałem księstwa wrocławskiego. Część południowa, z Wrocławiem i Brzegiem, przypadła książętom legnickim, natomiast północna, z Oleśnicą i Namysłowem, książętom głogowskim. Kiedy jednak na początku 1321 roku zmarł bezpotomnie Bolesław oleśnicki, syn Henryka I głogowskiego, a jego księstwo przejął jego brat Konrad namysłowski, książę Henryk VI wrocławski, syn Henryka V Brzuchatego, wystąpił z pretensjami do spadku. Księcia wrocławskiego wsparł król Władysław Łokietek i jeszcze w 1321 roku z posiłkami litewskimi najechał księstwo głogowskie. Pokonany Konrad zawarł z Henrykiem VI w styczniu 1322 roku pokój, umocniony małżeństwem z jego córką Elżbietą. Takie rozwiązanie uderzyło jednak w Łokietka, dla którego księżęta głogowscy, rywale w południowej Wielkopolsce, zyskali tylko na znaczeniu. Było to także nie do przyjęcia dla brata Henryka VI, Bolesława III Rozrzutnego legnicko-brzeskiego, któremu w tej sytuacji groziła utrata dziedzicznych praw do księstwa wrocławskiego, ponieważ w perspektywie dziedzictwo to mogło przejąć potomstwo Konrada i Elżbiety. W tej sytuacji zeszyły się drogi Władysława Łokietka i Bolesława III, dawnego sojusznika króla czeskiego Jana Luksemburskiego. Zawarty między nimi układ – wsparty przez Bolesława II opolskiego, który od księcia brzesko-legnickiego otrzymał za pomoc wspomniane niewielkie terytorium między Odrą a Stobrawą – doprowadził do wznowienia działań wojennych przeciw książętom głogowskim. Najazdy spadły nie tylko na księstwo głogowskie, ale także na wrocławskie, gdyż Henryk VI, wspierał teraz swego zię-

cia²⁷. Wszystko także wskazuje na to, że wyprawa Łokietka z lata 1322 roku dotknęła też domeny księcia niemodlińskiego Bolesława, pozostającego w sojuszu – inaczej niż Bolesław opolski – z Henrykiem VI wrocławskim²⁸. Najpewniej także wtedy król polski odebrał mu ziemię wieluńską²⁹.

W 1323 roku pokonany Konrad namysłowski zgodził się na arbitraż Władysława Łokietka w sprawie spadku po Bolesławie oleśnickim. W wyniku sądu rozjemczego, do którego doszło w Krakowie, Konrad zachował dla siebie Oleśnicę, oddał natomiast księstwo namysłowskie Bolesławowi III Rozrzutnemu. Przyjmując arbitraż Władysława Łokietka, książęta śląscy niewątpliwie dostrzegali w nim w tym czasie osobę przewyższającą ich pozycją polityczną i militarną³⁰. Aby przypieczętować sojusz części z nich z królem Polski postanowiono wtedy o małżeństwach wnuczek Władysława Łokietka, a córek Bernarda świdnickiego. Najpewniej w 1325 roku Konstancja poślubiła Przemka głogowskiego, a Elżbieta Bolesława II opolskiego (przed 6 V 1326)³¹.

Wszystko to jednak nie oznaczało uznania zwierzchniej władzy króla polskiego według zachodnich standardów feudalnych. Natomiast Łokietek nie potrafił w żaden inny sposób wywieść swych praw zwierzchnich w stosunku do nich. Książęta śląscy (zresztą tak samo

²⁷ Wojnę na Śląsku w latach 1321-1323 szczegółowo omówił J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 357-365.

²⁸ Sojusz podbudowany został w 1324 lub na początku 1325 roku małżeństwem córek Henryka VI, Eufemii z Bolesławem Pierworodnym – K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 179, 536.

²⁹ Jak wspominałem w 1321 roku Bolesław niemodliński był jeszcze panem ziemi wieluńskiej, natomiast w 1323 roku była ona już niewątpliwie w rękach Władysława Łokietka, wtedy też zawarty został pokój między książętami. Ponieważ Bolesław niemodliński był sojusznikiem Henryka VI, który jeszcze w 1321 roku pozostawał w takim sojuszu z Łokietkiem, to wydaje się, że jedynie w 1322 roku Bolesław mógł utracić wspomnianą ziemię na rzecz króla polskiego.

³⁰ J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 361-362.

³¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 179, 319, 537.

jak mazowiecyy) tkwili ciągle w epoce rozbicia dzielnicowego. Po-
wszechnie uważali, że wywodząc się od wspólnego protoplasty, mają
równe prawa do odziedziczonej po przodkach ojcowizny. Trudno by-
ło im więc uznać nagłe wywyższenie Władysława Łokietka dokonane
poprzez koronację i zgodzić się na jego zwierzchnictwo, gdyż rów-
nałoby się to z utratą suwerenności. Zresztą niektórzy z nich, jak ksią-
żęta głogowscy, mieli przecież do niedawna takie same aspiracje, jak
Łokietek. Z drugiej strony możliwości króla polskiego, jego działań
polityczno – militarnych były ograniczone. Jak się też wydaje, opisy-
wana sytuacja przerosła zdolności polityczne polskiego króla i jego
otoczenia. Sposób patrzenia na otaczającą rzeczywistość zmieniał się
u nich bowiem wolno, zastępując realizowanie partykularnych inte-
resów księcia dzielnicowego, interesami zjednoczonego Królestwa
Polskiego³².

Sytuacja na Śląsku już wkrótce miała się jednak diametralnie
zmienić, ale niestety nie za sprawą króla polskiego, tylko króla cze-
skiego. W 1327 roku Jan Luksemburski, wykorzystując wojnę Włady-
sława Łokietka z Brandenburgią i zawarty układ z królem Węgier, po-
stanowił ponownie upomnieć się o prawa do tronu polskiego. Jego
plany zyskały poparcie rycerstwa czeskiego, które na zjeździe general-
nym uchwaliło nadzwyczajne podatki na wojnę. W lutym 1327 roku,
z Brna, gdzie zebrały się oddziały wojskowe, król czeski ruszył przez
Bramę Morawską na Kraków. Po drodze, 18 i 19 lutego, zatrzymał się
w Opawie, dokąd zjechało kilku książąt górnośląskich, którzy dobro-
wolnie złożyli mu hołd lenny. Byli to: Bolesław Pierworodny niemo-
dliński, Leszek raciborski, Kazimierz cieszyński i Władysław koziel-
sko-bytomski. W aktach lennych wspomnianych książąt – obok zwy-
kłych formuł dotyczących oddania i przyjęcia w lenno dziedziczne
ich ziem – znalazły się także obwarowania dotyczące kwestii następ-
stwa. Leszek raciborski uzyskał takie uznanie tak dla synów, jak córek
i krewnych, względnie prawo wyznaczenia następcy, Władysław by-

³² S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002, s. 354.

tomski uzyskał uznanie następstwa po synach i córkach dla swych braci (Siemowita i Jerzego), Kazimierz cieszyński zastrzegł dla swoich synów następstwo w Cieszynie i w Oświęcimiu.

Z Opawy król czeski podążył następnie do Bytomia, gdzie 24 lutego hołd złożył mu jeszcze książę Jan oświęcimski. Niewątpliwie nowi lennicy towarzyszyli swemu seniorowi w dalszym pochodzie pod Kraków, gdzie dotarł w końcu tego miesiąca. W tym czasie Łokietek uzyskał jednak już pomoc dyplomatyczną od króla węgierskiego Karola Roberta, co zmusiło Jana Luksemburskiego do odstąpienia od oblężenia i powrotu do Pragi³³.

Jedynym z książąt górnośląskich, który początkowo nie złożył hołdu Janowi Luksemburskiemu był Bolesław II opolski. Kiedy jednak w niedługi czas później, władca czeski zawitał do Wrocławia, 5 kwietnia, Bolesław opolski uznał się jego lennikiem. Ponieważ znamy tylko akt lenny Bolesława, a nie zachował się dokument Jana Luksemburskiego, to poza ogólnym stwierdzeniem tego faktu, nie wiemy czy król czeski poczynił mu jakieś zobowiązania, np., co do dziedziczenia, jak w przypadku innych książąt³⁴. Trudno jednoznacznie odpowiedzieć, dlaczego książę opolski zmienił swoją postawę. Powszechnie przyjmuje się, że wpływ na to miała sytuacja, w której się znalazł, to znaczy, że wszyscy jego sąsiedzi, takie hołdy złożyli, a on nie widział możliwości, aby móc opierać się potężnemu władcy, zwłaszcza, że wsparcie Władysława Łokietka było zbyt słabe³⁵. Może jednak przyczyna była inna, prozaiczna, a mianowicie, książę opolski po prostu chciał wynegocjować od Jana Luksemburskiego jak najlepsze warunki, udało mu się to osiągnąć dopiero we Wrocławiu i stąd ten późniejszy termin. Trzeba bowiem pamiętać, że przecież uczynił to dobro-

³³ J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 371, 374-375; B. Nowacki, *Czeskie roszczenia...*, s. 98-99.

³⁴ LBS, Bd. 2, s. 304, nr 6 (dotyczy hołdu Bolesława opolskiego); J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 377; B. Nowacki, *Czeskie roszczenia...*, s. 100.

³⁵ J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska...*, s. 377; T. Sadowski, *Książęta opolscy i ich państwo*, Wrocław 2001, s. 108-109.

wolnie, nie pod presją siły, a po złożeniu hołdu służył wiernie królowi czeskiemu.

Dzień po złożeniu hołdu przez księcia opolskiego, król czeski przyjął hołd od Henryka VI wrocławskiego, który dodatkowo odstąpił mu dobrowolnie swoje księstwo, które ten miał przejąć po jego śmierci. Dwa lata później, kiedy w kwietniu 1329 roku Jan Luksemburski zjawił się we Wrocławiu, po powrocie z pełnej sukcesów wyprawy pruskiej (zhołdował wtedy księstwo płockie), przybył tam na jego powitanie także Bolesław opolski wraz z Bolesławem niemodlińskim. Tam, na przełomie kwietnia i maja, kolejnymi lennikami króla czeskiego zostali: Jan ścinawski, Bolesław III Rozrzutny brzesko-legnicki, Konrad oleśnicki i Henryk Wierny głogowsko-żagański³⁶.

W ciągu dwóch lat książęta śląscy dobrowolnie – jak podkreślał Jan z Czarnkowa – wyrzekli się suwerenności, poddali się władzy Jana Luksemburskiego i uznali zwierzchnictwo Królestwa Czeskiego³⁷. Niezależne zostały na pewien czas tylko cztery księstwa: świdnickie, jaworskie, ziebickie i głogowskie. Jakie były skutki takiego obrotu sprawy? Z jednej strony, nie ulega wątpliwości, że król czeski stał się dla Śląska czynnikiem stabilizującym. Obcy władca, który w większości ignorował patrymonialne pojmowanie władzy, wprowadzając prawa feudalne, był gwarantem utrzymania pokoju i porządku. Książęta śląscy, jako jego wasale mieli mu odtąd służyć pomocą i radą, ale jednocześnie za jego sprawą wchodzili w świat wielkiej polityki i kultury europejskiej. Takiej roli nie był w stanie odegrać Władysław Łokietek, nawet wyniesiony do godności królewskiej. Z drugiej strony, zmiany te z pewnością wpłynęły na kształtowanie się wspólnej świadomości książąt śląskich. Do połowy XIV wieku Piastowie dolnośląskiej i opolskiej części Śląska uważali swe terytoria za rozdzielne. Przez cały wiek XIII, potomkowie Mieszka Płatonogiego (Laskono-

³⁶ B. Nowacki, *Czeskie roszczenia...*, s. 100.

³⁷ Kronika Jana z Czarnkowa, s. 645-646; KJCz, s. 55.

giego) używali wyłącznie tytułatury odmiejscowej, czyli książąt opolskich, a terytorium, którym władali zawsze nazywali ziemią opolską. Natomiast po podziale księstwa tytułowali się – w zależności od części, którą władali – książętami: opolskimi, raciborskimi, cieszyńskimi, czy bytomskimi, niezależnie czy panowali nad całością, czy tylko drobną częścią kraju. W tym czasie tytułaturą śląską posługiwali się jedynie potomkowie Bolesława Wysokiego władający częścią wrocławsko-legnicko-głogowską³⁸. Wejście wszystkich książąt – potomków Władysława Wygnańca – w zależność polityczną od króla Czech z pewnością uświadomiło im, że panują w jednej dzielnicy. Powoli też zaczęło się kształtować u nich poczucie jedności i solidarności, co przy oddziaływaniu jednolitej organizacji kościelnej (poza dawnymi terytoriami kasztelani bytomskiej i oświęcimskiej podległej nadal biskupstwu krakowskiemu), mającej siedzibę diecezjalną we Wrocławiu, największym i najważniejszym mieście śląskim, z czasem doprowadziło do wskrzeszenia dawnego pojęcia terytorialno-politycznego z czasów jedności w XI-XII wieku. Bolesław II opolski, wystawiając dokument 6 VII 1327 roku, po raz pierwszy użył nowej tytułatury, występując, jako książę Śląska i pan opolski (*dux Slezie et dominus Oppoliensis*). Chociaż początkowo był to incydent, nie naśladowany zrazu przez współczesnych mu władców, to jednak był początkiem procesu, który ciągnął się przez następne kilkadziesiąt lat i doprowadził nie tylko do przyjęcia tej tytułatury przez potomków Mieszka Płatonogiego (Laskonogiego), ale przede wszystkim do rozszerzenia się nazwy Śląsk ponownie na Opolszczyznę³⁹.

³⁸ W. Semkowicz, *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów...*, t. 1, s. 25; M. Gumowski, *Pieczone śląskie do końca XIV wieku*, w: tamże, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936, s. 291; J. Rajman, *Terytorium opolsko-raciborskie w prowincji wrocławskiej i kształtowanie się pojęcia Górny Śląsk w średniowieczu*, „Roczniki Historyczne” 1998, t. 64, s. 19.

³⁹ CDS, Bd. 22, nr 4662; W. Semkowicz, *Historyczno-geograficzne podstawy...*, s. 25-29, J. Rajman, *Terytorium opolsko-raciborskie...*, s. 23.

Wejście w stosunki lenne książąt śląskich z królem czeskim wprowadziły także nową jakość we wzajemnych relacjach, a nowe prawa szybko dały o sobie znać. Kiedy w 1336 roku zmarł bez męskiego potomka książę raciborski Leszek, Jan Luksemburski oddał księstwo we władanie wywodzącemu się z bocznej linii Przemyślidów, Mikołajowi II opawskiemu, szwagrowi zmarłego. Odrzucił natomiast prawa do spadku najbliższych krewnych Leszka, a mianowicie Bolesława II opolskiego, jego brata Bolesława niemodlińskiego, Władysława bytomskiego i Kazimierza cieszyńskiego. Dnia 14 stycznia 1337 roku król wystawił dokument, którym nadawał Mikołajowi w posiadanie księstwo raciborskie, zobowiązując się jednocześnie bronić go przed piastowskimi sąsiadami, jako księcia lennego osadzonego według prawa feudalnego, a nie polskiego⁴⁰. Książęta śląscy szybko jednak pogodzili się z nowymi porządkami i mimo incydentu raciborskiego, nie zamierzali zmieniać swoich relacji z władcami czeskim, wypełniając sumiennie obowiązki wasali. W latach 1341-1342 złożyli hołd lenny Karolowi Luksemburskiemu, margrabiemu Moraw, następcy tronu czeskiego. Bolko II opolski uczynił to we Wrocławiu w 1342 roku wraz z: Bolesławem niemodlińskim, Władysławem bytomskim, Siemowitem gliwickim, Kazimierzem cieszyńskim, Mikołajem opawsko-raciborskim i Bolesławem III brzeskim. Wtedy też biskup wrocławski Przeclaw z Pogorzeli, przy okazji poddania swego biskupstwa pod patronat królów czeskich, potwierdził akt hołdu złożony Karolowi przez wspomnianych książąt, jednocześnie zobowiązując się do ekskomunikowania każdego z nich, gdyby złamali przysięgę wierności. To natomiast oznaczało uzyskanie przez władców czeskich gwarancji Kościoła dla władzy nad śląskimi lennikami⁴¹.

Jako wierny wasal Bolko II wziął udział we wrześniu 1347 roku w koronacji Karola na króla Czech w Pradze. Kiedy nowy władca

⁴⁰ LBS, t. 2, s. 380-385, nr 2, 3; K. Orzechowski, *Historia ustroju Śląska 1202-1740*, Wrocław 2005, s. 68.

⁴¹ J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 442-443; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój...*, s. 254-255.

przybył do Wrocławia w listopadzie 1351 roku, ksiązę opolski towarzyszył mu tam wraz z innymi książętami⁴². W końcu 1354 roku najpewniej Bolko ruszył – w licznym gronie książąt śląskich – do Rzymu na wyprawę koronacyjną Karola IV i jego żony Anny świdnickiej. Po dopełnieniu ceremonii koronacji, 5 IV 1355 roku, u boku cesarza, Bolesław II zwiedził środkowe Włochy, a następnie towarzyszył mu w podróży do Niemiec. Do Pragi książęta śląscy wrócili – bez zmarłych we Włoszech Bolesława bytomskiego i Władysława cieszyńskiego (ten ostatni zmarł po zjedzeniu we Florencji nieświeżego węgorka) – w końcu sierpnia 1355 roku⁴³.

Wszystkie opisane wyżej wydarzenia, które zaszły na Śląsku od końca lat 20-tych XIV wieku skutkowały tym, że drogi tamtejszych księstw i odrodzonego Królestwa Polskiego coraz bardziej się rozchodziły. Następca Władysława Łokietka, Kazimierz Wielki od początku swych rządów w 1333 roku, był w bardzo trudnej sytuacji. Starając się wyjść z izolacji politycznej, a jednocześnie chcąc uregulować sprawy związane z pretensjami czeskimi do tronu polskiego, musiał podjąć rokowania z Luksemburgami, dla których – jak się wkrótce okazało – sprawa przynależności Śląska miała być kartą przetargową. Już podczas spotkania w Trenczynie w sierpniu 1335 roku, stało się jasne, że Luksemburgowie gotowi są zawrzeć pokój z Kazimierzem Wielkim i zrzec się tytułu króla Polski, ale w zamian oczekują od niego uznania ich stanu posiadania na Śląsku i Mazowszu. W wystawionym wte-

⁴² J. Horwat, *Księstwo opolskie...*, s. 101-103.

⁴³ B. Włodarski, *Udział książąt śląskich w wyprawie Karola IV po koronę cesarską do Rzymu w 1355 roku*, w: *Prace Historyczne w 30-lecie działalności profesorskiej Stanisława Zakrzewskiego*, Lwów 1934, s. 219-222. J. Horwat (*Księstwo opolskie...*, s. 104, 464-465) i I. Panic (*Książęta opolscy, niemodlińscy i strzeleccy na dworze Karola IV*, „Kwartalnik Opolski” 1989, t. 35, z. 2, s. 36) sugerowali, że w wyprawie do Włoch uczestniczył Bolko II z synem Bolkiem III. Dokumenty cesarza Karola IV wystawione wiosną 1355 roku we Włoszech notują jednak tylko Bolka niemodlińskiego (RI, Bd. 8, nr 2019, 2059, 2092, 2103, 2106, 2017, 2109, 2112, 2113, 2120, 2123, 2133, 2138) i w jednym przypadku Bolka opolskiego (RI, Bd. 8, nr 2119 – 12 V, Piza). Mógł to być Bolko II lub Bolko III; z pewnością jednak nie świadczy to, o pobycie tam dwóch książąt opolskich.

dy dokumencie z 24 VIII 1335 roku szczegółowo wyliczono wszystkie księstwa śląskie oraz księstwo płockie, które wcześniej złożyły hołd Janowi Luksemburskiemu. Król polski miał jednocześnie zobowiązać się, że nie będzie wywierać żadnego nacisku na ich władców, nie najedzie ich zbrojnie i nie zmusi do zmiany stanowiska⁴⁴. Tak więc władca Czech, zgodnie z feudalnymi zwyczajami, chciał w ten sposób zabezpieczyć swoich lenników przed silniejszym i większym sąsiadem. Jednocześnie wyraźnie też widać, że Luksemburgowie traktowali tytuł króla Polski, jako kartę przetargową, w zamian chcąc uzyskać jasną deklarację w sprawach Śląska i Mazowsza. W wystawionych wtedy dokumentach nic natomiast nie wspomniano o jakichkolwiek prawach Kazimierza Wielkiego do Śląska, czy Mazowsza. Sprawy pewnie w ogóle nie rozpatrywano, gdyż podstaw prawnych po prostu nie było⁴⁵.

Spór polsko-czeski podjęty został ponownie na zjeździe monarchów w Wyszehradzie we wrześniu 1335 roku, chociaż głównym celem spotkania był arbitraż w sporze polsko-krzyżackim. Tam jednak król polski, w zmienionej sytuacji politycznej, odrzucił ustalenia trenczyńskie. W wyniku mediacji króla węgierskiego Karola Roberta, Kazimierz Wielki zawarł z Janem Luksemburskim i jego synem Karolem morawskim układ pokojowy, który został wzmocniony projektem małżeństwa córki Kazimierza z wnuczką Jana Luksemburskiego. Prawa luksemburskie do tronu polskiego zostały wykupione za 20 tysięcy kop groszy praskich, co skutkowało uznaniem Kazimierza Wielkiego przez społeczność międzynarodową za króla Polski. W układach wyszehradzkich pominięto natomiast stosunek króla polskiego do zhołdowanych przez Jana Luksemburskiego księstw śląskich i księstwa płockiego, polski monarcha nie złożył też deklaracji, co do swoich zamiarów wobec takiego stanu rzeczy⁴⁶.

⁴⁴ LBS, Bd. 1, s. 3-4, nr 1.

⁴⁵ J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Kraków-Wrocław 1982, s. 51-52; S. Szczur, *Zjazd wyszehradzki z 1335 roku*, „Studia Historyczne” 1992, t. 35, s. 10-14.

Po arbitrażu wyszehradzkim Kazimierz Wielki doskonale zdawał sobie sprawę, że przywrócenie dawnego kształtu terytorialnego Królestwa Polskiego będzie bardzo trudne, a w dodatku zobowiązania sukcesyjne Władysława Łokietka na rzecz węgierskich władców krepowały jego działania. Tymczasem nowi królowie Czech i Węgier realizowali własną politykę dynastyczną, wprowadzając feudalne rozwiązania ustrojowe i nie zamierzali kosztem własnych interesów popierać polityki słabego sąsiada. Najbardziej jaskrawym przykładem takich działań jest układ luksembursko-andegaweński z 1338 roku, w którym Luksemburgowie deklarowali pomoc Karolowi Robertowi i jego synowi Ludwikowi w staraniach o tron polski w razie bezpocemnej śmierci Kazimierza Wielkiego. Ze swej strony, Andegawenowie zobowiązywali się do pomocy władcom Czech, gdyby Kazimierz najechał któregoś z ich śląskich wasali. Karol Robert deklarował również, że gdy obejmie tron polski nie przyjmie hołdu od czeskich wasali, nawet gdyby oni o to zabiegali, ani nie udzieli pomocy nikomu, kto chciałby ich poprzeć przeciw Luksemburgom⁴⁷. Jeżeli Kazimierz Wielki znał te postanowienia (a wszystko na to wskazuje, że tak było), to doskonale sobie zdawał sprawę z tego, że wszelkie próby zmian przynależności politycznej księstw śląskich i księstwa płockiego nie zyskają aprobaty międzynarodowej. W konsekwencji tego układu, król polski, zdając sobie sprawę ze swoich ograniczeń, a przede wszystkim słabości i ciągle nie zamkniętej sprawy krzyżackiej, licząc na przychyłność w tej sprawie strony czeskiej, zdecydował się w lutym 1339 roku wystawić dla Luksemburgów dokument, którym zobowiązał się, że nie naruszy czeskiego panowania na Śląsku i Mazowszu. Dokument ten, oparty na postanowieniach trenczyńskich z 1335 roku, wyliczał wszystkie księstwa śląskie, których władcy złożyli hołdy lenne królowi czeskiemu, wobec których król polski po-

⁴⁶ S. Szczur, *Zjazd wyszehradzki...*, s. 3-9, 14-17 (tam pozostała literatura przedmiotu).

⁴⁷ J. Dąbrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370-1382*, Kraków 2009 (wyd. II), s. 80-81.

dejmował konkretne zobowiązania. Były one podobne do tych, które kilka miesięcy wcześniej Karol Robert złożył Janowi Luksemburkiemu. Tym sposobem Luksemburgowie uzyskali gwarancje bezpieczeństwa dla swoich śląskich wasali, a jednocześnie gwarancję swego tam panowania⁴⁸. Szybko zresztą doprowadzili do sformalizowania przynależności księstw śląskich do państwa czeskiego. Dwa akty Karola IV Luksemburga, z 1348 i 1355 roku oznajmiały inkorporację lennych księstw śląskich do Korony Królestwa Czeskiego⁴⁹.

⁴⁸ S. Szczur, *Okoliczności zrzeczenia się Śląska przez Kazimierza Wielkiego w roku 1339*, „*Studia Historyczne*” 1987, t. 30, s. 519-535; tenże, *Historia Polski...*, s. 370-375.

⁴⁹ LBS, Bd. 1, s. 8-13, nr 4, 5; J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne...*, s. 477-481.

Władysław Opolczyk i jego rodzina

1. Najbliżsi krewni

Bolesław II opolski w 1325 lub na początku 1326 roku (przed 6 V) poślubił Elżbietę, córkę Bernarda świdnickiego i Kunegundy, córki króla Władysława Łokietka. W bulli papieskiej Jana XXII z 23 V 1327 roku będącej dyspensą konieczną ze względu na zachodzące pokrewieństwo między Bolesławem i Elżbietą, znajdujemy wzmiankę, że małżeństwo zostało zawarte za radą Władysława Łokietka, dla położenia nieprzyjaźni między Bolesławem opolskim i Bernardem świdnickim. Księżna Elżbieta zmarła 8 lub 9 lutego 1348 roku, natomiast Bolko II, 21 czerwca 1356 roku. Obydwoje zostali pochowani w klasztorze franciszkańskim w Opolu. Ich syn Bolesław III upamiętnił śmierć ojca fundując mu symboliczny nagrobek w kaplicy św. Anny¹.

Z małżeństwa tego pozostało trzech synów, najstarszy Władysław, bohater tej książki, Bolesław III i Henryk (o nich niżej)². Z identyfikacją córek historycy mieli natomiast problem, co było spowodowane oczywiście skąpym, a zarazem bałamutnym materiałem źródło-

¹ VMPL, t. 1, nr 382; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007 (wyd. II), s. 320-321, 536-537.

² CDS, Bd. 6, s. 188, nr 9; VMPL, t. 1, nr 763; MVB, t. 2, nr 476.

wym i niestety w wielu kwestiach nie udało im się dać pewnych rozwiązań. Jak jednak wskazują ostatnie wyniki badań, pewnymi córkami z tego małżeństwa są: Kunegunda, Agnieszka, Elżbieta i Anna; wszystkie zresztą zostały zakonnice. Najstarsza z sióstr, Kunegunda (Kinga), urodzona około 1340 roku, podążyła – może razem z bratem Władysławem – na Węgry i tam wstąpiła do klasztoru klarysek w Starej Budzie. Pośredniczką była z pewnością królowa, Elżbieta Łokietkówna, która w 1355 roku, pragnąc ją zabezpieczyć przed powrotem do życia świeckiego, wyznaczyła jej dożywocie, mające po śmierci obdarowanej przejść na własność klasztoru. Dotację tę królowa węgierska ponowiła w 1367 i 1369 roku. Kunegunda zmarła po 4 VII 1372 roku. Kolejna z sióstr, Agnieszka, została klaryską w Starym Sączu. Dokumenty klasztorne notują ją tam w latach 1367-1390, a przez krótki czas pełniła nawet funkcję opatki (1370). Elżbieta wstąpiła natomiast do zakonu cysterek w Trzebnicy, gdzie w latach 1377-1382 pełniła funkcję kantorki klasztoru. Późno, bo w wieku ponad czterdziestu lat, na życie zakonne zdecydowała się Anna; w źródłach z lat 1391-1411 występuje jako klaryska wrocławska. Po śmierci wszystkie spoczęły najpewniej w kryptach wspomnianych klasztorów. Nie trudno zauważyć, że trzy z wymienionych (Agnieszka, Elżbieta, Anna) wstąpiły do klasztoru już po śmierci ojca. To natomiast może sugerować, iż ich bracia, na których w tej sytuacji spoczywał obowiązek wypłaty kosztownego posagu w przypadku zamążpójścia, po prostu pozbyli się kłopotu wysyłając je do klasztoru³.

Historycy skłaniają się do tezy, że Bolko II ożenił się po raz drugi, ale nie ma już zgody między nimi, kto był jego żoną. Kazi-

³ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 561-566; S.A. Sroka, *Piastówna opolska Kunegunda klaryską na Węgrzech*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 1994, t. 9, s. 35-41; D. Veldtrup, *Frauen um Herzog Ladislaus († 1401). Oppelner Herzoginnen in der dynastischen Politik zwischen Ungarn, Polen und dem Reich*, Warendorf 1999, s. 11-12, 23-52, 114-132, 258, 285; zob. też: J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna 1305-1380*, Kraków 2007 (wyd. II), s. 37-38; J. Horwat, *Księżęta górnośląscy z dynastii Piastów. Uwagi i uzupełnienia genealogiczne*, Ruda Śląska 2005, s. 83-86.

mierz Jasiński ostrożnie sugerował, że była nią bliżej nieznana Małgorzata, księżna opolska, która 5 VI 1365 roku uzyskała, wspólnie z synem Bolka II, Bolesławem III, jedną z indulgencji papieskich⁴. Jego stanowisko poparł Jerzy Horwat⁵. Innego zdania był natomiast Dieter Veldtrup, który co prawda opowiadał się za tezą o drugim małżeństwie księcia, ale stanowczo odrzucał, że była nią Małgorzata. W księżnej o tym imieniu dopatrywał się natomiast córki Bolka III, późniejszej klaryski w Starej Budzie⁶. Z kolei J. Horwat przychylił się do tezy, że klaryska starobudziańska Małgorzata (1382-1391) była córką Bolka II z drugiego małżeństwa z bliżej nieznaną Małgorzatą⁷.

Wszystko natomiast wskazuje, że córką z drugiego małżeństwa Bolka II była – znana z licznych źródeł – Agnieszka, która w 1375 roku została żoną margrabiego morawskiego Jodoka (Josta), późniejszego antykróla niemieckiego⁸. W ostatnich latach zapanowało jednak zamieszanie w tej kwestii, ponieważ niektórzy historycy niepotrzebnie zaczęli łączyć tę osobę z Elżbietą, niedoszłą żoną margrabiego, z którą zaręczył się w 1372 roku. Sugerowali przy tym pomyłkę w odczycie imion w dokumencie układu małżeńskiego lub uznawali, iż ta posługiwała się dwoma imionami, Agnieszka Elżbieta⁹.

Wspomniane małżeństwo zostało ułożone w 1374 roku; Władysław Opolczyk zobowiązywał się wypłacić swojej siostrze Agnieszce (*Agnetem sororem illustris Ladislai, ducis Opoliensis*) posag w wysokości 12 000 florenów, natomiast margrabia zapisywał żonie wiano

⁴ MVB, t. 3, nr 538; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 565-566.

⁵ J. Horwat, *Księżęta górnośląscy...*, s. 96-97.

⁶ D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 143-146, 284.

⁷ J. Horwat, *Księżęta górnośląscy...*, s. 96-97.

⁸ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 563-566; D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 136-142.

⁹ V. Štěpán, *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Brno 2002, s. 34-35, 44; S.A. Sroka, *Księżę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku*, Kraków 1996, s. 14-16. Sam też przyjąłem poglądy tych historyków (J. Sperka, *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370-1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006, s. 25), obecnie wycofuję się z nich.

w wysokości 24 000 florenów, co odpowiadało 6000 kop groszy prakskich i zabezpieczał je na zamku i mieście Bzenec, zamku Cimburk u Koryčan i mieście Napajedla. Księżna otrzymała więc taki sam posag i wiano, jak dwa lata wcześniej córka Władysława Opolczyka, Elżbieta (o tym niżej). Trochę inaczej były natomiast sformułowane pozostałe warunki. Zakładały one, że w razie śmierci męża bez potomków będzie mogła dysponować całą sumą do śmierci, ale nie było już mowy, że w razie jej śmierci część sumy przejdzie na krewnych. Umowę potwierdził król Waclaw IV 19 III 1374 roku wystawiając w Pradze stosowny dokument¹⁰. Długoletnie małżeństwo pozostało jednak bezdzietne; Agnieszka zmarła w 1408 lub 1409 roku (przed 5 V), natomiast Jodok 18 I 1411 roku¹¹.

Młodszy brat Władysława Opolczyka, Bolesław III, zwany często zdrobniale Bolkiem, urodził się między 1330 i 1337 rokiem. W przeciwieństwie jednak do starszego brata służącego władcy węgierskiemu, próbował zrobić karierę u boku króla czeskiego. Itinerarium księcia ukazuje go, jako wiecznego peregrynatora, który każdego roku przez kilka miesięcy przebywa na dworze Karola IV Luksemburga w Pradze, towarzyszy mu w objazdach Królestwa Czeskiego i krajów niemieckich, wizytach we Wrocławiu, w wyprawach do Włoch i do Francji, a jedynie w przerwach, z rzadka, odwiedzającego swoje księstwo. W latach 1356-1372 właściwie nieprzerwanie wchodził w skład orszaku cesarskiego. Z ciekawszych jego peregrynacji należy wymienić prawdopodobny udział w końcu sierpnia 1355 roku w zjeździe w Pradze, na którym omawiano m.in. sprawę podziału księstwa bytomskiego po śmierci Bolesława, ostatniego męskiego przedstawiciela tej linii piastowskiej. Dwa lata później, w 1357 roku, ponownie w gronie książąt śląskich, towarzyszył cesarzowi w podró-

¹⁰ CDM, t. 10, nr 219.

¹¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 563-566; D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 147-168; S.A. Sroka, *Księżę Władysław Opolczyk...*, s. 14-16; V. Štěpán, *Moravský markrabě Jošt...*, s. 29, 44 i nast. wg indeksu.

ży do Akwizgranu, oraz – co ciekawe – Elżbiecie Łokietkównie, królowej węgierskiej, w jej pielgrzymce do grobu św. Elżbiety w Marburgu. Ponownie z orszakiem cesarza Karola IV podążył w 1365 roku do Awinionu, i w 1368/1369 roku do Rzymu, tym razem na koronację czwartej żony cesarza, Elżbiety pomorskiej. Za sprawą swego brata Władysława wziął natomiast udział w wyprawie przeciw Litwinom w 1377 roku. Źródła notują go w lipcu pod oblężonym Bełzem¹². Bliższe kontakty z Karolem IV, nie otwarły jednak Bolkowi III opolskiemu drogi do kariery i odegrania jakiejś znaczącej roli politycznej. Najpewniej brak talentu i siły przebiccia, a może i przysłowiowego szczęścia, spowodowały, że Bolko III nie wyrósł ponad miarę przeciętnych książąt, którzy niczym szczególnym w historii się nie zapisali. Przed 1360 rokiem ożenił się z Anną¹³, z którą miał na pewno czterech synów: Jana Kropidłę (zm. 1421), Bolesława IV (zm. 1437), Bernarda (zm. 1455) i Henryka (zm. 1389-1392) oraz córkę Annę, cysterkę trzebnicką (zm. 1399-1414). Niewykluczone też, że córką z tego małżeństwa – jak sugerował D. Veldtrup – była jeszcze Małgorzata, późniejsza klaryska w Starej Budzie¹⁴ oraz Juta – co jednak wydaje się już mniej prawdopodobne – w której J. Horwat doszukiwał się żony Konrada III oleśnickiego¹⁵. Księżna Anna zmarła 8 IV 1378 roku, jej mąż Bolesław III przeżył ją tylko o 4 lata, umierając, raczej też przedwcześnie, 21 IX 1382 roku w Strzelcach. Oboje spoczęli w kościele francisz-

¹² J. Horwat, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta – miasta – Kościół – urzędy – własność prywatna*, Rzeszów 2002, s. 115-129, 464-475; S.A. Sroka, *Bolesław III, w: Piastowie. Leksykon biograficzny*, red. A. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 752.

¹³ Ostatnio J. Horwat (*Księstwo opolskie...*, s. 163; tenże, *Książęta górnośląscy...*, s. 48) na podstawie nieweryfikowalnej adnotacji K. Stronczyńskiego (*Pomniki książęce Piastów, lenników dawnej Polski, w pieczęciach, budowlach, grobowcach i innych starożytnościach zebrane i objaśnione*, Piotrków 1888, s. 283) utrzymuje, że Anna była córką Jana I oświęcimskiego.

¹⁴ D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 284. J. Horwat (*Piastowie górnośląscy...*, s. 96-97) starał się natomiast dowiedzieć, że była ona córką Bolka II opolskiego, co też wydaje się do przyjęcia.

¹⁵ J. Horwat, *Piastowie górnośląscy...*, s. 103-104.

kańskim w Opolu, w kaplicy św. Anny, gdzie do dziś zachowała się piękna płyta grobowa z posągami pary książęcej¹⁶.

Najmłodszym bratem Władysława Opolczyka był Henryk urodzony w 1337/1338 roku. Rodzice przeznaczyli go do stanu duchownego, ale on też swoją karierę zamierzał rozwijać w oparciu o dwór praski. W bulli papieskiej z 18 VIII 1356 roku, będącej odpowiedzią na suplikę Karola IV o nadanie kanonii praskiej Henrykowi, książę opolski był określany, jako dworzanin i powinowaty cesarza (*familiari et affini dicti imperatoris*), ale jednocześnie krewny królów, Ludwika Węgierskiego i Kazimierza Wielkiego. Papież przychylił się do próby i polecił dziekanowi kościoła wyszehradzkiego w Pradze uposażyć Henryka, dotychczas kleryka wrocławskiego, w kanonie¹⁷. Nie wiadomo jednak, czy zdążył ją objąć, gdyż ostatnia o nim wzmianka z 12 października 1358 roku, świadkującego na dokumencie cesarza Karola IV w Pradze, odnotowuje go jedynie, jako księcia opolskiego¹⁸.

Wspomniałem już o stryjach Władysława Opolczyka, Bolesławie I Pierworodnym niemodlińskim i Albercie strzeleckim. Pierwszy z nich, był przez wiele lat blisko związany z dworem luksemburskim, żonaty z Eufemią, córką Henryka VI wrocławskiego, zmarł w latach 1362-1365. Z jego pięciu córek, Anna, Jadwiga i Elżbieta zostały klaryskami wrocławskimi, Małgorzata wyszła za Ulryka, landgraфа von Leuchtenberg, a Juta została trzecią z kolei żoną Mikołaja II opawsko-raciborskiego¹⁹. Ostatnio D. Veldtrup wysunął hipotezę, że nieznaną z imienia córka Bolesława I niemodlińskiego została drugą żo-

¹⁶ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 560, 573-578; J. Horwat, *Książęta górnośląscy...*, s. 48, 102-106; E. Frankiewicz, *Kaplica Piastowska w Opolu*, Wrocław 1963, s. 25 i nast.; B. Czechowicz, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, s. 361-363.

¹⁷ BP, t. 2, nr 786, 787; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 561.

¹⁸ RI, Bd. 8, nr 6324.

¹⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 179, 535-536; S.A. Sroka, *Bolesław I Pierworodny*, w: *Piastowie...*, s. 737.

ną Siemowita III mazowieckiego²⁰. Hipoteza ta jest trudna do zaakceptowania w związku z wcześniejszymi ustaleniami K. Jasińskiego, uściślonymi przez J. Horwata, którzy dowiedli, że była nią księżna ziebicka Anna²¹. Jeśli natomiast chodzi o synów księcia niemodlińskiego, to najstarszy Bolesław, wzorem ojca, związał się z dworem praskim Karola IV, został nawet cesarskim sędzią nadwornym (1355), ale rozwijającą się karierę przerwała przedwczesna śmierć w 1367/1368 roku. O ile nam wiadomo – wbrew poglądom starszej literatury przydającej mu za żonę córkę Karola Roberta, króla węgierskiego zrodzoną z Marii bytomskiej – nie był żonaty²². W niedługi czas później, w czerwcu 1369 roku, zmarł kolejny z braci, Waclaw. Nie pozostawił potomstwa, mimo, że ożeniony był z Eufemią, córką Bolesława bytomskiego. Również bezdzietnie zmarł w 1382 roku (14 IX) trzeci z braci, Henryk, żonaty z Katarzyną, córką margrabiego morawskiego Jana Henryka. Henrykowi niemodlińskiemu miasto Głogówek zawdzięczało nadanie prawa magdeburskiego (1373), oraz fundację kolegiaty św. Bartłomieja²³.

Drugi ze stryjów Władysława Opolczyka, Albert strzelecki (zm. 1370/1371) także nie zapisał się niczym szczególnym, jeśli chodzi o wydarzenia politycznie. Utrzymywał natomiast dobre stosunki nie tylko z dworem czeskim, ale także z węgierskim. O tym drugim świadczy jego posłowanie w imieniu króla Ludwika do kurii papieskiej w Avinionie (1346), towarzyszenie do Marburga królowej Elżbiecie Łokiet-

²⁰ D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 228-238.

²¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań-Wrocław 1998, s. 66-68; J. Horwat, *Księżęta górnośląscy...*, s. 116-118.

²² K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 551-552; J. Sperka, *Bolesław II*, w; *Księżęta i księżne Górnośląska*, red. A. Barciak, Katowice 1995, s. 31; S.A. Sroka, *Z dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średniowieczu. Szkice*, Kraków 1995, s. 46-47; tenże, *Bolesław II*, w: *Piastowie...*, s. 745.

²³ KDDŚ, t. 5, nr 397; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 556-557; J. Sperka, *Henryk (zm. 1382)*, w: *Księżęta i księżne...*, s. 49-50; S.A. Sroka, *Henryk*, w: *Piastowie*, s. 747-748; J. Horwat, *Księstwo opolskie...*, s. 146-161.

kównie (1357), a przede wszystkim małżeństwo jedynej jego córki Elżbiety (zm. 1360/1361) z Władysławem Białym, księciem gniewkowskim (zm. 1388), wujem Elżbiety bośniackiej, żony króla węgierskiego Ludwika. Albertowi przypisuje się też nadanie prawa miejskiego Strzelcom i dokończenie ojcowskiej fundacji klasztoru cysterskiego w Jemielnicy. Ożeniony był z Agnieszką, córką Burcharda I, burgrabiego Magdeburga²⁴.

2. Książę Władysław, jego małżeństwa i potomstwo

Władysław był pierworodnym synem Bolesława II, księcia opolskiego i Elżbiety, córki Bernarda świdnickiego²⁵. Niestety nie znamy dokładnej daty jego urodzin i ustalić tego nie sposób. Krystyna Pieradzka w oparciu o termin *ad quem* małżeństwa jego rodziców, którzy zawarli związek przed 6 maja 1326 roku, przyjmowała, że Władysław urodził się w 1330 lub 1331 roku²⁶. Węgierski historyk A. Pór opowiadał się za rokiem 1327²⁷. Kazimierz Jasiński nie wykluczając tego roku, jako czasu narodzin, proponował – do czego się przychyliam – szersze ramy czasowe, a mianowicie 1326-1330. Natomiast D. Veldtrup, mimo że rozszerzał ten okres na lata 1327-1335/1336, to skłaniał się do około 1333 roku²⁸.

²⁴ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 537-538, 566-567; J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 1, red. S. Kutrzeba, Kraków 1933, s. 521; J. Horwat, *Księstwo opolskie...*, s. 140-146; S.A. Sroka, *Albert*, w: *Piastowie...*, s. 738. W historiografii śmierć Alberta datowano – idąc za ustaleniami K. Jasińskiego (*Rodowód Piastów śląskich...*, s. 538) – na lata 1366-1375. Ostatnio J. Horwat (*Książęta górnośląscy...*, s. 119-121), zawęził to do lat 1370/1371, co wydaje się słuszne.

²⁵ CDS, Bd. 6, s. 188, nr 9.

²⁶ K. Pieradzka, *Władysław książę opolski 1330-1401. Monografia historyczna*, Kraków 1945 (maszynopis w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, syg. WF II 121), s. 7.

²⁷ A. Pór, *Opuli László herceg, Magyarországnádorispánja nemzedékrendéhez*, „Turul” 1908, t. 26, s. 31; zob. też. S.A. Sroka, *Książę Władysław Opolczyk...*, s. 11.

²⁸ D. Veldtrup, *Frauen...*, s. 239-248, 282

Władysław Opolczyk imię otrzymał prawdopodobnie po Władysławie Łokietku, który patronował małżeństwu jego rodziców, albo po pradziadku Władysławie opolsko-raciborskim. Poprzez swoją babkę od strony matki, Kunegundę, najstarszą córkę Władysława Łokietka, był bliskim krewnym króla polskiego Kazimierza Wielkiego i królowej węgierskiej Elżbiety Łokietkówny, dla których był po prostu wnukiem ich siostry²⁹.

W przekazach źródłowych niekiedy występował z jednym z dwóch przydomków. Współczesny księciu kronikarz Jan z Czarnkowa pisze, że zwano go *Naderspan*³⁰. Tak też niekiedy określano go w źródłach krzyżackich i czeskich³¹. Określenie zaczerpnięte z języka węgierskiego (nádorispán), w formie trochę przekręconej, znaczy po prostu palatyn (*comes palatinus*) i wiąże się z dzierzonym przez księcia urzędem palatyna, najważniejszym w Królestwie Węgierskim. Z kolei Jan Długosz przydaje mu przydomek „ruski” (*vocatus Ruszky*), argumentując, że zwano go tak dlatego, iż posiadał przez pewien czas ziemie ruskie; tak też niekiedy określali go krzyżacy (*Herzog von Reussen*)³². W literaturze historycznej od XIX wieku do dziś nazywa się go najczęściej Opolczykiem, chociaż forma ta nie jest do końca zgodna z wymową współczesnych źródeł. W nich bowiem książę określany był zawsze mianem Opolski (*Wladislaus Oppoliensis*)³³, tak zresztą jak inni książęta (np. bytomski, a nie Bytomczyk, cieszyński, a nie Cieszyńczyk).

²⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 300, 558.

³⁰ Kronika Jana z Czarnkowa, s. 680; KJCz, s. 70.

³¹ Zob. np. *Annalista Thorunensis*, w: SRPruss, Bd. 3, s. 174 (*ducis Oppuliensis et Dobri-nensis dicti Notyrspan*), 180, 214; *Johann von Posilge, Chronik des Landes Preussen*, w: tamże, s. 175, 180, 214 (*herczogin Nodirspan*); CDM, t. 10, nr 219.

³² *Annales*, lib. 10, s. 58, 247; *Roczniki*, ks. 10, s. 77, 322; LB, t. 3, s. 163; CDPruss, Bd. 4, nr 110, s. 158.

³³ Zob. np. *Annales*, lib. 10, s. 201, 208, 209, 214, 215; szczegółowo na temat tytułatury zob. rozdz. VI.

Władysław zmarł 8 lub 18 maja 1401 roku w Opolu. Nie sposób rozstrzygnąć, która z dat dziennych jest prawidłowa; pierwsza podana została przez Jana Długosza w *Rocznikach*, druga figuruje w nekrologu klasztoru norbertanek w Czarnowasach. K. Jasiński zaznaczył jedynie, że z 18 łatwiej mogło powstać 8, niż na odwrót, np. przez opuszczenie słowa *decima*, więc może nasz kronikarz się pomylił. Książę został pochowany w prezbiterium kościoła franciszkanów w Opolu, ale po grobie nie pozostały żadne ślady³⁴.

Władysław był dwukrotnie żonaty, ale jeśli chodzi o szczegóły dotyczące tych małżeństw, to w literaturze historycznej istnieją spore rozbieżności. Najwięcej problemów przysporzył badaczom pierwszy związek księcia, o którym donosi tylko jedna wzmianka źródłowa. Jest to informacja zawarta w statutach kapituły waradyńskiej, zachowanych w rękopisie z początku XVI wieku, gdzie zamieszczono informację o fundacji ołtarza pod wezwaniem św. Elżbiety w miejscu spoczynku żony Władysława Opolczyka. Interesujący nas fragment brzmi:... *consortis sue filie Alexi Andri vayvode Transalpinie*. Historycy uznali więc, że pierwszą żoną księcia opolskiego była córką Mikołaja Aleksandra Basaraba, wojewody wołoskiego. Ponieważ w źródłach nie zachowało się jej imię, sugerowano, że może chodzić o Elżbietę, gdyż ołtarz fundowany w miejscu jej spoczynku miał takie wezwanie. Zakładano, że ponieważ wychowywała się wcześniej na dworze prawosławnym, więc pewnie katolicyzm przyjęła w momencie ślubu³⁵. W połowie ubiegłego wieku sporego zamieszania narobiła jednak rumuńska badaczka M. Holban, która – jak podała – na podstawie „autopsji” rękopisów statutów, inaczej odczytała interesujący nas fragment, a mianowicie: *filie Alexi Andri vayvode Transylvanie*³⁶. To na-

³⁴ Annales, lib. 10, s. 247; Roczniki, ks. 10, s. 322; *Necrolog des Kloster Czarnowanz*, wyd. W. Wattenbach, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens” 1856, Bd. 1, s. 227; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich...*, s. 558-559.

³⁵ A. Pór, *Opluli László herczeg, Magyarország nádorispánja nemzédekrendéhez...*, s. 30-33; tenże, *Opuli László Herczeg Magyarország Nádorispánja*, „Századok” 1909, t. 43, s. 537-554; J. Dąbrowski, *Elżbieta Łokietkówna...*, s. 38.